

RUT-avdraget som (nyliberalt) jämslälldhetsprojekt

En studie om kön, klass och etnicitet i den politiska diskursen för
hushållstjänster i hemmet

Emeli Mårtensson

Abstract

This Master's thesis examines the discursive constructions and ideas which formed the base for the gender equality policy regarding the tax deduction for domestic services in Sweden that got implemented in 2007. The aim for the thesis is more precisely to make the images and ideas that represent the constructions based on gender, class and ethnicity visible and problematized. A further aim of the thesis is to examine how the discursive constructions could be understood in a neo-liberal welfare context.

By using a theoretical framework involving the feministic approach of intersectionality and the methodology of discourse analysis, the analysis builds upon subject positions whose purpose is to show how the discursive constructions that are created in the political proposals are represented and identified.

The analysis shows that the policy on tax deduction for domestic services is grounded in traditional norms and stereotypes of gender and ethnicity. The policy on tax deduction is primarily focused on promoting gender equality for the middle-class woman and the contemplated domestic worker is constructed as a person, often with immigrant background, who will be saved from unemployment and safe from the insecure informal market of domestic work. The analysis also draws attention to how the discursive constructions are influenced by neo-liberal governance principles built upon individualization, market and competition.

Nyckelord: hushållsnära tjänster, RUT-avdrag, intersektionalitet, diskursanalys, feminism, genus, jämställdhet, nyliberalism

Antal ord: 18 034

Innehållsförteckning

Abstract	1
1 Introduktion	4
1.1 Uppsatsens syfte	5
1.2 Disposition	6
2 Välfärdsstaten och jämställdhet	8
2.1 Om välfärdsstaten.....	8
2.2 Jämställdhet i välfärdsstaten Sverige	8
2.2.1 Jämställdhetspolitikens utformning i dagens Sverige	9
2.3 Hushållstjänster i välfärdsstaten.....	10
2.3.1 Den svarta hushållsmarknaden.....	11
2.3.2 Ojämställd fördelning av hushållets sysslor.....	12
2.3.3 Renässans för hushållsnära tjänster i Sverige	13
3 Studiens analysobjekt – succén RUT	15
3.1 Skattereduktion för hushållsarbete – RUT-avdraget.....	15
3.1.1 Lagens tillkomst och ”pigdebatten”	16
4 Ett teoretiskt ramverk	17
4.1 Socialkonstruktivism.....	17
4.2 Intersektionalitet.....	18
5 En diskursiv ansats	20
5.1 Diskursanalysen som instrument.....	20
5.2 Att analysera diskurser – representation och identitetsbildning genom subjektspositioner	22
5.3 Material	25
6 RUT-avdragets konstruerade subjekt – analys	27
6.1 En jämställdhetslösning – men vilken jämställdhet?	28
6.2 Den avlastade karriärkvinnan.....	31
6.3 Den tacksamma städerskan	33
6.4 Den bortglömde mannen och ”drängavdraget” som aldrig fanns	38
6.5 Det nyliberala jämställdhetsprojektet och arbete framför allt.....	40
7 Jämställdhet i välfärdsstaten – avslutande reflektioner	44

8	Executive summary	47
9	Referenser	49
9.1	Böcker och vetenskapliga artiklar	49
9.2	Offentligt tryck.....	51
9.3	Övriga artiklar och rapporter.....	53
9.4	Media.....	53

1 Introduktion

Female employers on the other hand, have their movement between the public and private facilitated by the domestic worker: she is their bridge between the domains. The employment of the paid domestic worker is one of the means by which some women are able to adopt the masculinised employment patterns that now characterise the work histories of so many European female works, and migrant domestic workers are increasingly taking on the privatized responsibilities of the welfare state. (Andersen 2000: 4-5)

Välfärdsstatens koppling till jämställdhet mellan kvinnor och män är tydlig. Ett av dess primära mål är att utjämna alltför stora sociala skillnader genom att säkra en viss ekonomisk trygghet för statens medborgare och därigenom också en social jämlikhet. Kvinnors och mäns inbördes olika förutsättningar att nå dithän förklaras av de allra flesta forskare härledas till en strukturell ojämställdhet där kvinnor inte ges samma möjligheter som män. Denna struktur genomsyrar hela samhället och förstås utifrån en mängd olika feministiska teoribildningar. För välfärdsstaten blir därmed uppgiften att med olika medel stävja denna ojämställdhet och minska skillnaderna genom att möjliggöra för kvinnor att verka på lika villkor som män. (Esping-Andersen 1990: 4-5). Jämlikhet och jämställdhet kan därmed ses som en bärande faktor för välfärdsstatens legitimitet (Blomqvist & Rothstein 2000: 42). Välfärdspolitiken kan således sägas vara det konkreta verktyget för genomförande av jämställdhetspolitiska åtgärder, naturligtvis inom de områden som tangerar just välfärd, såsom kvinnors arbetsmarknadsdeltagande, förhållandet mellan hemarbete och lönearbete, ansvar för omsorg om barn och så vidare. Välfärdsstatens uppbyggnad och funktion grundläggs genom idéer om jämställdhet som konstrueras och reproduceras utifrån vad välfärdsstaten ska uppnå. Då ett av välfärdsstatens normativa syfte som nämnt är att minimera ojämlika förhållanden, blir jämställdhet mellan könen därför en grundläggande problematik att lösa. Att därmed söka se hur dessa idéer om jämställdhet konstrueras i reformer vars beröringspunkt just är jämställdhet är ett högst intressant och angeläget forskningsområde.

Att välfärdsstatens roll och uppgift står under omdaning har varit ett välkänt faktum för både politiker och forskare. Det talas ofta om en utveckling gentemot en nyliberal form av välfärdsstat. Som nämns ovan är jämställdhet ett område som i mångt och mycket tangerar välfärdspolitiken. En välfärdsstat i förändring torde också ge verkan för jämställdhetspolitik.

Sverige omtalas ofta som en framstående stat i jämställdhetssammanhang. Såväl den förda politiken som svenskars allmänna inställning gentemot jämställdhet tycks vara en känt fenomen. *"Ihr Schweden seid alle so emanzipiert!"* ("Ni svenskar är så jämställda") utbrast mamman i den tysk-

österrikiska familj i München där jag en gång arbetade som aupair. Denna tillsynes omtalade jämställdhet sprungen ur den socialdemokratiska modellen baserad på jämlikhet och universalism är kanske också satt i förändring. Hur avspeglas dessa förändrade idéer om jämställdhet i faktiskt politik? Vilka föreställningar om kön uttrycks i de idéer som resulterar i politiska reformer?

En av dessa politiska reformer som implementerats i ljuset av en förändrad välfärdsstat är möjligheten till skattereduktion för hushållsnära tjänster, vardagligt benämnd som RUT-avdraget. RUT-avdragets vara eller icke vara har varit föremål för hätsk debatt under tjugo års tid, till stor del på grund av den föreställning om jämställdhet som var rådande i Sverige – kanske fram tills RUT-avdraget infördes?

De idéer varpå förslaget om RUT-avdraget vilade, är idag omsatt i politisk verklighet. Vilka föreställningar om jämställdhet bygger reformen på vars idéer blir ett uttryck för den svenska jämställdhetsdiskursen? Grundas idéerna om jämställdhet i politiken för RUT-avdraget på samma ideal som gjort Sverige till en förebild i jämställdhetssammanhang eller har det förändrats?

1.1 Uppsatsens syfte

Utifrån dessa inledande ord kan två syften med studien utmejslas. Som senare kommer vidareutvecklas är det jämställdhetens diskurs jag är intresserad av och hur denna tecknas i välfärdens policys i en tid präglad av nyliberala idéströmningar eller för att tala med Boréus, en högervågens era (1994). Vilka synliga eller osynliga antaganden om kön, vilka synsätt och perspektiv på jämställdhet mellan kvinnor och män som uttrycks i de politiska förslag (motioner, propositioner, skrivelser och protokoll) och vilka värden denna jämställdhet främjar, är således det som kommer undersökas. Annorlunda uttryckt, hur konstrueras idéer om jämställdhet i en politik präglad av ideologisk grund som under senare decennier kommit att dominera svensk politik, framförallt välfärdspolitik? Detta kan därmed sägas vara studiens ena mer teoretiska syfte. Att bedöma ett helt samhälles jämställdhetsdiskurs blir dock ett omöjligt projekt. Som tidigare nämnts kan sägas att välfärd och jämställdhet har flera beröringspunkter, där bland annat frågor som rör det obetalda hemarbetet och balansen mellan hushållarbete och lönearbete ses som en av de viktigare jämställdhetspolitiska stötestenarna inom välfärdsområdet. RUT-avdraget är en sådan reform som minst sagt tangerar just detta område, men också flera andra jämställdhetspolitiska idéer. Det empiriska syftet med denna uppsats blir därför att undersöka jämställdhetsdiskursen i de offentliga tryck som behandlat frågan om RUT-avdraget. Enligt min mening fångar idéerna och argumenten bakom RUT-reformen flera intressanta perspektiv och diskurser kring jämställdhet. För att finna dessa konstruktioner kommer jag utgå från intersektionell teori, där begreppen kön, klass och etnicitet blir bärande för analysen.

Sammanfattningsvis ska denna studie syfta till att undersöka vilka konstruktioner av jämställdhet som skapas i termer av kön, klass och etnicitet i förslag och annat offentligt material som behandlat RUT-avdraget, samt att söka se hur dessa konstruktioner kan förstås i en nyliberal välfärdskontext.

Utifrån ovan givna syfte ska studien söka besvara följande frågeställningar:

- På vilka sätt konstrueras och kategoriseras jämställdhet i termer av kön, klass och etnicitet i det offentliga material som behandlat frågan om skattereduktion för hushållsarbete?
- Hur kan dessa konstruktioner ses som ett resultat av en nyliberal välfärds- och jämställdhetspolitik?

1.2 Disposition

Detta första kapitel beskriver uppsatsens syfte och vilken frågeställning som i studiens slutdel ska besvaras.

Kapitel 2 innehåller en forskningsöversikt där jag dels fokuserar på den svenska välfärdsstaten och hur den analyserats inom den välfärdspolitiska forskningen. Vidare delar i kapitlet avhandlar kortfattat området jämställdhet inom välfärdsforskningen och därefter redogör jag om forskning specifikt kring hushållstjänster inom välfärdsstaten. Syftet med detta upplägg är dels avgränsande (i det att hushållstjänster står i fokus) men också för att illustrera min förståelse för ämnet och sätta jämställdhetsdiskursen i relation till hushållstjänster som fenomen.

Kapitel 3 är ett bakgrundskapitel där reformen om skattereduktion för hushållstjänster närmare förklaras, både om lagens tillkomst såväl som statistik bland annat kring användning av RUT-avdrag som tagits fram sedan dess ikraftträdande. Syftet med denna uppsats är inte att undersöka vilka faktiska effekter reformen haft, ej heller ur ett jämställdhetsperspektiv, men redovisningen av statistik är relevant för att ge läsaren en bild av hur skattereduktionen använts och av vilka.

I **kapitel 4** presenteras det teoretiska ramverk varpå uppsatsen bygger. Som nämnt i introduktionskapitlet kommer jag studera jämställdhetsdiskursen i de förslag och andra offentliga texter om RUT-avdraget utifrån kategorierna kön, klass och etnicitet. Intersektionell teori är den riktning inom feministisk teoribildning som därför bäst lämpar sig för att uppfylla studiens syfte. Intersektionalitet grundas i socialkonstruktivistiska tankegångar och dess kritiska utgångspunkter passar därmed väl in i den diskursiva ansats jag tagit. Diskursanalysen som metod samt min tillämpning av denna i uppsatsen presenteras i **kapitel 5**. Här redovisas också det material som analysen bygger på.

I **kapitel 6** följer så analysen av RUT-reformens jämställdhetsdiskurs. Analysen är uppbyggt utifrån de diskursanalytiska analysinstrumenten subjekspositioner.

I uppsatsens avslutande **kapitel 7** följer mina slutsatser och reflektioner av analysen i relationen till frågeställning och syfte.

2 Välfärdsstaten och jämställdhet

2.1 Om välfärdsstaten

Välfärdsstaten har under de senaste decennierna genomgått stora förändringar (Bonoli & Natali 2012, Blomqvist & Rothstein 2000, Esping-Andersen 2002). Vad som varit utmärkande för denna förändring är naturligtvis svårt att ge ett entydigt svar kring, men de flesta forskare tycks vara överens om ett systemskifte i välfärdsstatens värdemässiga/normativa syfte, mål och funktion. En del benämner utvecklingen som influerad av nyliberala tendenser (Bonoli & Natali 2012, 21-25) som bör förstås i ljuset av en tämligen sammanhållen kritik mot den välfärdsapparat som byggdes upp i Europa under efterkrigstiden. Välfärdsstaten byggde trots flera olikheter mellan stater på en grundläggande idé om att tillhandahålla trygghet där staten skulle säkra en viss nivå av jämlikhet genom sociala och ekonomiska skyddsnet (Blomqvist & Rothstein 2000). Under 1970-talet började dock denna apparat ifrågasättas och kritiseras. Kritiken fördes från flera håll och föranleddes av flera argument. I stort kan kritiken sammanfattas utifrån två huvudsakliga argument där det ena föranledde det andra: en alltför ineffektiv, trögörlig och byråkratisk välfärdsapparat som i förlängningen underminerade individens möjligheter till valfrihet och inflytande (Blomqvist & Rothstein 2000).

Givet de utvecklingstendenser forskare tycks se synes det som att välfärdsstaten gått i en mer individualiserad utveckling, där sysselsättning anses vara det bästa för individen, snarare än ett starkt socialt skyddsnet. Principer om valfrihet, konkurrens, effektivitet och minskad byråkrati kan därmed sägas ha genomsyrat de senaste tjugo årens utveckling (Blomqvist & Rothstein 2000).

2.2 Jämställdhet i välfärdsstaten Sverige

Sverige framställs ofta som en framstående stat i jämställdhetssammanhang. Inte sällan omnämns de nordiska länderna i allmänhet och Sverige i synnerhet som ett av "världens mest jämställda" och i flertalet mätningar och index hamnar Sverige i topp (t ex WEF/The Global Gender Gap Report 2012). Gällande kvinnligt arbetskraftsdeltagande och representation av kvinnor inom politiken är Sverige särskilt framgångsrika och i ovan refererad rapport pekas på de nordiska ländernas

välfärdspolitiska satsningar på framförallt föräldraförsäkring som avgörande för hög jämställdhet och som gjort det möjligt

”(...) for parents to combine work and family, resulting in high female employment participation rates, more shared participation in childcare, more equitable distribution of labour at home, better work-life balance for both women and men and in some cases a boost to declining fertility rates.”(WEF/The Global Gender Gap Report 2012, s. 22).

De nordiska länderna framställs således i en internationell jämställdhetskontext som synnerligen långt utvecklade när det gäller lika villkor för kvinnor och män. Jämställdhetsbegreppet är dock lika mångfacetterat och komplext som alla politiskt, socialt och kulturellt inbegripna koncept. Som tidigare nämnt ligger jämställdhet och välfärdspolitik nära varandra och att det i välfärdspolitik går att tala om en könsdimension och en maktstruktur som specifikt präglar välfärdspolitikens utformning (Rönblom & Eduards 2008: 12).

Tidigare forskning inom området har främst berört faktiska konsekvenser av välfärdspolitikens utformning rörande jämställdhet. Lena Andersson-Skog beskriver utvecklingen av kvinnans roll under framväxten av välfärdsstaten Sverige sedan 1930-talet. Det höga arbetsmarknadsdeltagandet som ofta framställs som en svensk framgång ur jämställdhetssynpunkt bör enligt Andersson-Skog ses i ljuset av den omfattande utbygganden av offentlig sektor som å ena sidan tillhandahöll sociala förmåner som föräldraförsäkring och barnomsorg, men som å andra sidan blev den naturliga och möjligtvis enda möjliga vägen för många kvinnor att välja som arbetsgivare. Många kvinnor har traditionellt arbetat inom vård- och omsorgssektorn vilket enligt Andersson-Skog kan ses som att välfärdsstaten Sverige medfört den starka könssegregerade arbetsmarknaden som fortfarande finns. Att Sverige klassiskt benämnts som varit i framkant i jämställdhetssammanhang framförallt genom välfärdspolitiken istället lett till att traditionella könsroller och könsroller upprätthålls är en intressant synpunkt. Deltidsarbetande kvinnor inom offentlig sektor hade (och har) fortfarande huvudansvar för hemarbetet och har därmed hamnat i en struktur som befäster könsroller (Andersson-Skog 2007: 468-470).

2.2.1 Jämställdhetspolitikens utformning i dagens Sverige

Malin Rönblom lyfter fram hur den svenska jämställdhetspolitiken som enligt henne genomgått en avpolitisering där ”nyliberala styrningsmentaliteter” kommit att ersätta vad hon uttrycker som det ”politiska” vilket kan förstås utifrån intressen, konflikter och motsättningar (2011). Hennes utgångspunkt ligger en i allt högre grad marknads- och managementpräglad offentligt förvaltning framväxt ur nyliberalism, eller annorlunda uttryckt, det som tidigare betraktats som politik formuleras idag i marknadstermer. Rönblom undersöker hur jämställdhet görs i betydelsen hur jämställdhet fylls med mening i olika jämställdhetspolitiska policydokument och konkreta verktyg som tagits fram i jämställdhetsfrämjande

syfte. Rönnblom menar att de konkreta satsningar som hon studerat reducerar jämställdhet till administrativa rutiner som ska kunna utvärderas och mätas i kvantitativa termer. Detta – menar hon – ligger i linje med den nyliberala styrningen där arbetet med att lösa jämställdhetsproblem utmynnar i tekniska och administrativa lösningar som avpolitiserar den analys av problem som finns från början. Lösningarna blir således satsningarna i sig, något som Rönnblom menar befäster och konfirmerar istället för att utmana den ordning som redan finns (2011: 50-53).

Rönnbloms studie är relevant i ljuset av det jag ämnar undersöka i denna uppsats. Hennes fokus på spänningen mellan jämställdhet och nyliberal styrning i den offentliga förvaltningen ligger i linje också med mina utgångspunkter. Där Rönnblom undersöker jämställdhetskonstruktioner i faktiska jämställdhetsåtgärder, kommer jag se hur idéer om jämställdhet framställs i reformen om RUT-avdrag, som inte enbart gestaltats som en jämställdhetsreform men som ändå kommit att diskuteras som en sådan fråga. Mitt perspektiv är dock något skilt från Rönnbloms. Hon undersöker nyliberalismens verkningar utifrån ett styrningsperspektiv, medan jag ser hur nyliberalism som ideologi och jämställdhetsdiskurs kommer till uttryck i reformtexterna. Vilken form av jämställdhet tecknas och kan den ses som ett exempel på nyliberala idéer?

Eva Blomberg och Kirsti Niskanen beskriver också utvecklingen och förändringen av välfärdsstaten som en anpassning till styrningsprinciper enligt konceptet *New Public Management* och att jämställdhet blivit föremål för den mål- och resultatbaserade politiken, där planer och mål ska utvärderas för att kvantitativt kunna mäta graden av jämställdhet som effekt av den förda politiken. Blomberg och Niskanen menar att frågan vilken jämställdhet som avses måste ställas, och vad den ska syfta till. Vilka värden ska främjas? Jämställdhet kan (som de hävdar var fallet fram till 1990-talets början) ses som styrd av en omfördelningslogik, eller som idag, av en identitetslogik där jämställdhet ska integrera och genomsyra hela samhället (Blomberg & Niskanen 2013: 10-11). Annorlunda uttryckt, fokus har förskjutits från reformer som gynnar kollektivet till mer individualiserade former av jämställdhetsarbete. Detta torde få verkningar för vilka idéer som präglar jämställdhetspolitiken och hur dessa idéer konstrueras.

2.3 Hushållstjänster i välfärdsstaten

Företeelsen kring hushållstjänster i välfärdsstaten är inget outforskat område. Det finns en rad forskare som skrivit om det obetalda hushållsarbetet, den ojämna arbetsfördelningen och den globala omsorgskedjan före mig. Infallsvinklarna och de teoretiska ramverken är varierande i den forskning som bedrivits, men mycket har fokuserat just kring jämställdhet och könsroller inom ramen för det obetalda hushållsarbetet. I detta avsnitt ska jag kort redogöra för några av de för denna uppsats mest relevanta.

2.3.1 Den svarta hushållsmarknaden

Anna Gavanoas undersöker den svarta hushållsmarknaden och hur den kan förstås som ett globalt fenomen, där framförallt invandrarkvinnor är representerade som arbetskraft. I en kvalitativ intervjustudie undersöker Gavanoas hur villkoren ser ut och vilka aktörer som verkar inom den ”svarta” hushållssektorn i Stockholm. Gavanoas pekar på en stark ökning inom marknaden för hushållstjänster, något hon menar kan förklaras av nedskärningar inom välfärdssektorn, avregleringar samt en internationalisering och ökad flexibilitet av arbetsmarknaden (Gavanoas 2010: 10).

Gavanoas menar att den så kallade ”pigdebatten” i Sverige under 1990-talet blev så högljudd på grund av att den påtalade en i Sverige klassisk spänning mellan två feministiska ideal; å ena sidan att verka för jämställdhet sett ur ett jämlikhetsperspektiv, och å andra sidan att se behovet av tidsparande för arbetande föräldrar.

Gavanoas lyfter vidare fram att debatten kring RUT-avdraget som föregick valet 2010 faktiskt inte enbart framställdes av ett köns- och klassperspektiv utan också diskuterades som en integrationsfråga. Förutom att reformen enligt förespråkarna hade lett till ökad jämställdhet genom att kvinnor kunde börja verka på arbetsmarknaden på samma villkor som män, framfördes också argumentet att reformen gett personer (ofta med invandrarbakgrund) chans till ”vitt” arbete. Detta perspektiv hade enligt Gavanoas inte lyfts fram tidigare. Att ”invandrarperspektivet” lyfts fram kan ses som en positiv utveckling i en viktig debatt, men hon framhåller att framgången med flera ”vita” jobb inom hushållssektorn snarare lett till att de personer som fortfarande arbetar ”svart” blivit alltmer frånvarande (Gavanoas 2010: 45-46). Sammantaget kan sägas att de som nu arbetar ”vitt” har fått betydligt bättre villkor, medan de personer som fortsatt arbetar ”svart” blivit än mer exkluderade. I Gavanoas studie framkommer också hur den numera omfattande marknaden för hushållstjänster förmodligen skulle återgå till att bli ”svart” om skattereduktionen skulle tas bort.

Den svenska ”pigdebatten” framfördes som starkt grundad i ett jämlikhetsideal. Argument som att anlåtande av städhjälp var ett förlegat och omodernt fenomen som inte hörde hemma i det nutida svenska samhället lyftes fram. Gavanoas menar att detta jämlikhetsideal tycks genomsyra mycket av den svenska självbilden, och att städhjälp därför setts som något moraliskt förkastligt som måste legitimeras genom att framhålla anlåtande av städhjälp som en god handling genom att den som städar ges arbete och möjlighet att stanna i Sverige. Trots detta har det i Gavanoas tidigare studier framkommit att stereotypa föreställningar och konstruktioner kring etnicitet och nation inte är ovanliga bland de som anlitar städhjälp (Gavanoas 2010: 46). Inte sällan förekommer sexuella trakasserier, utpressning och arbete under mycket dåliga förhållanden. Detta grundar sig enligt Gavanoas såväl som tidigare studier i en könslig och rasifierad maktstruktur som leder till fortsatt social exkludering av personer som arbetar inom den ”svarta” hushållssektorn (Gavanoas 2010: 53).

Sammantaget ger Gavanoas analys vid handen att den ”svarta” hushållsmarknaden i Sverige innebär en hög grad av maktlöshet och svåra arbetsvillkor för de arbetande som ofta är personer med invandrarbakgrund, inte sällan så kallade papperslösa personer. Vidare tecknar Gavanoas studie en bild av hur kvinnor inom den svarta hushållssektorn exploateras och ofta utsätts för sexuella trakasserier och diskriminering utifrån såväl genusifiering och rasifierade grunder. Skattreduktionen för hushållstjänster menar Gavanoas har haft såväl positiva som negativa konsekvenser gällande ”social inkludering- och exkludering. Villkoren för de som verkar på den formella hushållsmarknaden har fått en förbättrad situation, medan personer som fortsatt står utanför har blivit än mer exkluderade (Gavanoas 2010: 87-88).

2.3.2 Ojämnställd fördelning av hushållets sysslor

Den ojämnställda arbetsfördelningen mellan män och kvinnor i hushållen grundas enligt feministisk teori i den patriarkala könsmaktsordningen. Denna könsmaktsordning eller genusordning bygger på konstruktionen av en sexualiserad maktordning mellan könen som i sin tur legitimeras och förklaras genom könets biologiska och sociala särart (Eduards 2002: 15). Den (konstruerade) biologiska underordningen sätter fokus på den övergripande feministiska problemformuleringen; huruvida det råder jämlikhet mellan kvinnor och män (Eduards. 2002: 23). En föreställning om att kvinnors och mäns biologiska skillnader förklarar sociala könsskillnader är en felaktig analys enligt feministisk teoribildning, utan bidrar snarare till att befästa rådande normer och strukturer. Det är när vi tolkar olikheterna och därigenom tillskriver skillnaderna ett värde som könsstrukturen uppstår och bibehålls (Eduards. 2002: 41).

Den ojämnställda arbetsfördelningen i hushållen – förklarad av genusordningen – är ett omfattande forskningsområde inom genusvetenskap och feministisk teoribildning. En välkänt verk är Bridget Andersons bok *Doing the Dirty Work – The Global Politics of Domestic Labour* (2000) som problematiserar hela könsliga uppdelningen av det obetalda arbetet i hushållet, men också hur det obetalda arbetet i hushållet och vem som ska utföra detta flyter i gränslandet mellan vad som anses privat och vad som anses offentligt. Dikotomin mellan vad som anses höra inom hemmets fyra väggar och vad som kan bli diskuterat som ett politiskt och samhälleligt problem är enligt Andersen en av feminismens viktigaste utmaningar (2000:4-5). Andersens bidrag är viktigt både i att förklara vilka strukturer som den könsliga arbetsfördelningen vilar på, men hon fokuserar också på hur den så kallade globala omsorgskedjan skapar ojämnställda maktrelationer inom gruppen kvinnor.

2.3.3 Renässans för hushållsnära tjänster i Sverige

I samband med ikraftträdandet av RUT-avdraget i Sverige har det också gjorts en del studier kopplat till jämställdhet och hushållstjänster. Ellinor Platzers avhandling fokuserar på hur förändrade arbetsmarknads- och familjepolitiska reformer påverkat hur en efterfrågan på hushållstjänster skapats. Hon tar fasta på hur detta förändrat behoven hos familjer samt hur idéerna bakom svensk jämställdhetspolitik förändrats under de senaste decennierna.

Platzer menar att efterfrågan på hushållsnära tjänster kan ses som ett resultat av den omfattande utbygganden av välfärdsstaten som Sverige genomgått från efterkrigstiden och fram till 1990-talet (Platzer 2007). Särskilt offentlig barnomsorg som gjort det möjligt för båda föräldrarna att förvärvsarbeta anser Platzer ha varit en viktig förklaring till att sammanboende par väljer att använda hushållstjänster. Därtill har förändrade former i arbetslivet kommit att påverka hur medelklassen ser på fördelningen mellan lönearbete och hemarbete. Platzer hänvisar till att ”ökade krav” i arbetslivet lett till en ny familjeform som hon kallar ”tvåkarriärfamiljen”. Denna familjekonstellation där två vuxna arbetar heltid och därmed har lite tid som kan ägnas åt hushållsarbete har medfört en växande efterfrågan på hushållstjänster som lösning.

Dessa två faktorer, expansionen av välfärdsstaten samt förändrade förutsättningar för kvinnors arbetskraftsdeltagande och ”tvåkarriärfamiljen” menar således Platzer vara grundbultar i att skattreduktion för hushållstjänster fått gehör och kunnat bli verklighet. I denna analys påpekar hon att de kvinnor som skulle gynnas av en skattereform för hushållstjänster är just kvinnor med medelhöga eller höga inkomster. Det var dessa kvinnor inom en växande medelklass som behövde lösa problematiken med hemarbete respektive lönearbete. Platzers analys ger vid handen att en liknande reform som RUT-avdraget inte kunde komma till stånd i Sverige då den först lanserades, på grund av ett starkt rådande jämlikhetsideal utvecklad ur socialdemokratins och folkhemstanken (Platzer 2007: 39). Denna har med tiden och med påbackning av som ovan nämnt den utökade välfärdssektorn och kvinnors ökade arbetskraftsdeltagande banat väg för att RUT-reformen blivit verklighet. Som jag läser och tolkar Platzer är det framförallt tre komponenter som bidragit till acceptansen av ett från början mycket kritiserat förslag: ett så kallat jämlikhetsideal har ersatts av ett jämställdhetsideal där aspekten klass inte ges lika stort utrymme (Platzer 2007: 39), en växande medelklass privata bekymmer kring tidsbrist och ”livspussel” har fått politiskt genomslag (Platzer 2007: 40) samt ett fortsatt bibehållande av genuskontraktet där kvinnan som huvudsakligt ansvarig för hushållsarbetet tar hjälp av (oftast) en annan kvinna och där den rådande normen därmed kan fortsätta (Platzer 2007: 81).

Som Platzer beskriver en jämställdhetspolitisk förskjutning som skett under 1900-talet där synen på familjens roll i allmänhet och kvinnans roll i familjen i synnerhet förändrats. Kvinnan som politiskt subjekt i samhällskroppen har gått från den yrkesarbetande arbetarkvinnan som genom politiska åtgärder getts

samma arbetsrättsliga villkor som mannen och så småningom också fullt ut kunnat ta steget ut på arbetsmarknaden. Häri låg bland annat utbyggnaden av barnomsorgen, föräldraförsäkringens utveckling till att inbegripa båda föräldrarna och transfereringar som barnbidrag som möjliggjorde för kvinnor att verka på arbetsmarknaden (Platzer 2007: 35-36). Platzer menar att dessa reformer bör ses som jämlikhetsreformer snarare än jämställdhetspolitiska åtgärder, eftersom satsningarna var kollektivt utformade och avsågs vara riktade mot alla. Satsningar på kvinnors utbildning och arbetskraftsdeltagande låg således i linje med den starka jämlikhetsideologin på 1970-talet som skulle gynna hela samhället och inte enbart kvinnor (Platzer 2007:39). Vad som enligt Platzer skett under 1990-talet är en ideologisk förskjutning, och som kan hävdas ha lett till det genomslag och den legitimitet som exempelvis RUT-reformen fått. Familjebilden där två vuxna idag arbetar heltid (och i förekommande fall mer än heltid) kräver andra lösningar som ger kvinnor möjlighet att verka på lika villkor som män i sina yrkesliv och karriärer. Att presentera satsningen på skattereduktion för hushållstjänster som en jämställdhetsfråga som ska främja kvinnors karriär ger legitimitet, och beror enligt Platzer på en idag rådande jämställdhetsideologi snarare än en jämlikhetsideologi (jmf också Blomberg & Niskanen 2013:10).

John R. Bowman och Alyson M. Cole ger en intressant analys av välfärdsstatens roll som jämställdhetsfrämjare genom att använda den svenska så kallade pigdebatten. Bowman och Cole fokuserar på hur den skarpa kritik som riktats gentemot marknadsproducerade hushållstjänster missgynnat såväl användare som utförare, och att yrken inom hushållssektorn snarare behöver uppvärderas genom högre löner och förbättrare villkor (2009).

Ett annat bidrag inom samma område som också är värt att nämnas är Ulrika Janssons avhandling (2010). Hon har studerat vilka könsliga diskurser som förekommer inom organisationen Svenskt Näringsliv och hur dessa tangerar nyliberala idéuppfattningar. Ett av hennes teman behandlar just hushållsnära tjänster och hur Svenskt Näringsliv definierar kvinnan inom ramen för dessa. Hon visar i sin avhandling hur kvinnan som tämligen homogen varelse skapas utifrån traditionella och stereotypa föreställningar.

3 Studiens analysobjekt – succén RUT

3.1 Skattereduktion för hushållsarbete – RUT-avdraget

Den 1 juli 2007 trädde lagen om skattereduktion för hushållsarbete (2007:346) i kraft, i vardagligt tal kallad ”avdrag för hushållsnära tjänster” eller klassiskt omnämnt som ”RUT-avdraget”. RUT är en förkortning för **R**engöring-**U**nderhåll-**T**vätt, vilket också grovt betecknar vilka tjänster som ligger till grund för rätten till skattereduktion. Lagen i dess nuvarande form ger privatpersoner över 18 år rätt till skattereduktion för hushållstjänster med 50 % av arbetskostnaden som får uppgå till högst 50 000 kr per år. Vissa revideringar i lagen genomfördes under 2008 och 2009. Förändringen från 2008 innebär bland annat att skattereduktion för såväl RUT-tjänster som så kallade ROT-tjänster ingår i samma pott för avdrag, s.k. husarbete. I lagen anges följande definieras som husarbete som ger rätt till skattereduktion:

4 § Med hushållsarbete avses i denna lag städarbete eller annat rengöringsarbete som utförs i bostaden, vård av kläder och hemtextilier som utförs i bostaden, matlagning som utförs i eller i nära anslutning till bostaden, snöskottning som utförs i nära anslutning till bostaden, häck- och gräsklippning samt krattning och ogrärensning som utförs på tomt eller i trädgård i nära anslutning till bostaden, barnpassning som utförs i eller i nära anslutning till bostaden samt lämning och hämtning till och från förskola, skola, fritidsaktiviteter eller liknande, annan omsorg och tillsyn än barnpassning som en fysisk person behöver och som utförs i eller i nära anslutning till bostaden eller i samband med promenader, bankbesök, besök vid vårdcentral eller andra liknande enklare ärenden.

4 a § Som hushållsarbete räknas i denna lag även reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad av ett småhus eller en ägarlägenhet som ägs av den som ansöker om eller begär skattereduktion.

4 b § Som hushållsarbete räknas i denna lag även reparation, underhåll samt om- och tillbyggnad av en lägenhet som upplåtits med bostadsrätt [...]
(Lag 2007:346 om skattereduktion för hushållsarbete)

Enligt Skatteverkets rapport *Om RUT och ROT och vitt och svart* använde ca 219 000 hushåll RUT-tjänster under 2010. Detta är att jämföra med ca 147 000 hushåll som enligt Skatteverkets uppskattningar köpte ”svarta” hushållstjänster 2005. 35 % (ca 115 000 personer) av köparna av RUT-tjänster 2010 var över 65 år och 60 % (ca 196 000 personer) var förvärvsarbetande. Köparna av RUT-tjänster var till största del kvinnor, 61 % respektive 39 % män. 68 % angavs ha en taxerad

förvärvsinkomst under brytpunktsbeloppet för statlig inkomstskatt som 2010 uppgick till ca 380 000 kr, och 32 % av RUT-köparna angavs ha en förvärvsinkomst över 380 000 kr. Vidare anges i rapporten att nära 12 500 företag under 2010 utförde RUT-tjänster. Av dessa företag startade 47 % sin verksamhet 2007 eller senare. Den absolut övervägande RUT-tjänsten som utfördes var städning, fönsterputs eller annat hushållsarbete (93 %) (Rapport 2011: 1).

3.1.1 Lagens tillkomst och ”pigdebatten”

Lagen om skattereduktion för hushållstjänster har inte tillkommit utan debatt. RUT-reformens ”moder” – nationalekonom och sedermera riksdagsledamot för moderaterna - Anne-Marie Pålsson presenterade idén om skattesubventionerade hushållstjänster 1993. Grundtanken bakom hennes förslag låg i ett försök i att inkorporera hushållstjänster i den traditionella arbetsmarknaden genom att hushållarbete utfördes som sedvanligt lönearbete (Platzer 2007: 43). Pålsson idé väckte från början debatt, och utmynnade i det omtalade begreppet ”pigdebatten”. Redan från början sågs således frågan om skattereducerade hushållstjänster som en jämställdhetsfråga, även om det inte var Pålssons primära argument då hon presenterade förslaget. I *Finns det en marknad för hemarbete?*(1994) skrev Pålsson tillsammans med nationalekonomen Erik Norrman hur hushållstjänster genom att marknadsproduceras ska lösa problemet med familjers dubbla arbetsbörda och på samma gång stävja en hög arbetslöshet. Boken skrevs som en ekonomisk redogörelse för hur hushållstjänster ska fungera som drivkraft för individen att anlita arbetskraft för hushållen.

Under 1990- och 2000-talen blev frågan ofta debatterad och två statliga utredningar genomfördes i syfte att undersöka frågan, dock utifrån skattetekniska och samhällsekonomiska motiv (Platzer 2007: 46-52). Den så kallade pigdebatten uppkom ganska omgående efter Pålssons förslag. Förslagets förespråkare respektive kritiker var tämligen tydligt ideologiskt uppdelade med de borgerliga partierna positivt inställda och Vänsterpartiet, Miljöpartiet och till viss del Socialdemokraterna som negativa. Socialdemokraterna var dock splittrade i frågan och det fanns personer inom partiet som förespråkade RUT-avdraget (Bowman & Cole 2009: 158).

Vid Alliansens regeringsövertagande efter valet 2006 kom frågan åter upp i riksdagens kammare. Den 30 maj 2007 röstades förslaget igenom och trädde som redan nämnts i kraft den 1 juli 2007.

4 Ett teoretiskt ramverk

4.1 Socialkonstruktivism

Att undersöka och analysera diskurser kräver en teori som bygger på samma ontologiska och epistemologiska antaganden om verklighet, objektivitet och kunskap. Metoden för uppsatsen faller inom den diskursanalytiska traditionen av textanalys, vars innebörd och användning kommer preciseras närmare i kapitel 5.1 och 5.2) Diskursanalysen brukar ofta anges vara både en teori och en metod, i det att dess grund bygger på en föreställning om språkets betydelse för förståelsen av verkligheten, särskilt med fokus på makt och maktrelationer på ett strukturellt snarare än aktörsbaserat plan samtidigt som den konkret används som särskild metod inom textanalys (Bergström & Boréus 2005: 305-306). Även om diskursanalysen således är tänkt att användas som metod, är dess perspektiv på ifrågasättandet av antaganden vi håller ”för sant” relevant för denna studie och det valda teoretiska ramverket, intersektionalitet.

Gemensamt för mina val av teori och metod är att de båda förstås utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt. Detta vetenskapsteoretiska perspektiv utgår förenklat från att vår kunskap om omvärlden inte kan betraktas som en objektiv observation av en oberoende verklighet. Denna verklighet är istället en spegling av människans tolkning av densamma. Människans tolkningar är därutöver skapade i en historisk, kulturell och social kontext som är ständigt föränderlig. Vidare förstår socialkonstruktivisten vår förståelse för omvärlden som konstruerad utifrån hur vi människor interagerar med varandra. Genom dessa sociala processer och praktiker skapas dikotomier av normer, värden och strukturer som reproducerar vad som anses var rätt och fel, sjukt och friskt, bra och dåligt, eller för den delen, man och kvinna (Winther Jørgensen & Phillips 2002: 4-6, Bergström & Boréus 2005: 311).

Mina metodologiska utgångspunkter vilar därmed på uppfattningen att för givna antaganden om människan och samhället är rumsliga och temporala konstruktioner som kan och bör ifrågasättas. För denna studies del anser jag att den socialkonstruktivistiska hållningen blir relevant i det att jag vill undersöka vilka idéer om jämställdhet som konstrueras och reproduceras i en policy som handhar så många komplexa beröringspunkter om makt, kön, klass och etnicitet. Den intersektionella teoribildningen blir därmed passande för besvarandet av uppsatsens frågeställning för att se hur idéerna som formuleras diskursivt görs för att i det här fallet hushållstjänster ska legitimeras som jämställdhetspolicy.

4.2 Intersektionalitet

Intersektionell teori härstammar från genusforskningen och utvecklades utifrån en kritik mot tidigare feministiska teorier som enligt kritikerna utgick från en homogen beskrivning av *kvinnan*, som att det kvinnliga könet i sig var det enda och tillräckliga för att kunna analysera jämställdhet eller ojämsälldhet som samhällsfenomen. Diana Mulinari och Paulina de los Reyes brukar tillskrivas introducerandet av intersektionalitetsbegreppet i en svensk kontext – även om och idag anses intersektionell teori vara en av de viktigaste och mest namnkunniga av feministiska teorier.

Där tidigare genusforskning anses ha brustit i analysen av maktrelationer och maktstrukturer inom gruppen kvinnor som för ensidig och endimensionell, sätter det intersektionella perspektivet fokus på hur fler än en maktstruktur påverkar och konstruerar ojämlika förhållanden. Maktrelationer skapas således inte enbart utifrån dikotomier som kvinna respektive man, utan uppstår i ett komplext nät av flera olika sociala kategorier, framförallt kön, klass respektive ras/etnicitet. Det intersektionella perspektivet menar att dessa sociala kategorier verkar sida vid sida och är av varandra beroende. Kön, klass och etnicitet skapar alla maktstrukturer, men ingen av dessa kan anses vara överordnad den andra. Inom gruppen kvinnor finns därför förtryckande maktstrukturer konstruerade exempelvis genom stereotypa rasistiska föreställningar, liknande de förtryckande maktstrukturer som finns mellan gruppen kvinnor och gruppen män som bygger på en patriarkal föreställning om könsroller som leder till en ojämlikhet maktrelation (Mulinari, de los Reyes & Molina 2002: 11-30). En klassisk illustration av en intersektionell maktanalys är hur en högutbildad kvinna med invandrarbakgrund kan stå i underordnad maktposition i olika sammanhang jämfört med en lågutbildad kvinna med etnisk svensk bakgrund. Den ojämlika maktstrukturen grundar sig här i en process och interaktion av olika kategorier som alla simultant förhåller sig till varandra.

Intersektionalitet är en användbar teoretisk analysram i denna uppsats, eftersom frågan om skattereducerade hushålltjänster tangerar flera beröringspunkter kring såväl kön, klass och etnicitet och dess sammanlänkande med om och hur olika maktrelationer upprätthålls genom RUT-avdragsreformen. I policys och i vidare mening en stats institutioner skapas diskurser som i sin tur legitimerar rättigheter och skyldigheter för medborgarna. Ett intersektionellt perspektiv bygger på att dessa diskurser är grundade i ojämlika maktrelationer baserade på samhälleliga och kulturella normer, och genom att sätta fokus på hur dessa normer påverkar politik och institutioner, kan ojämlika maktförhållanden urskönjas (de los Reyes och Mulinari 2005: 111). Det intersektionella perspektivet kommer således erbjuda en mer djupgående maktanalys av vilka idéer som

präglar regeringens jämställdhetsdiskurs uttryckt i reformen om skattreduktion för hushållstjänster.

Principen bakom det intersektionella perspektivet kan förstås genom det grundläggande antagandet att kategoriseringar som etnicitet, klass och genus formas genom sociala koder och konstruktioner och befästs genom olika maktstrukturer där det finns en norm och en avvikelse (de los Reyes & Mulinari 2005: 33). Intersektionell teori enligt de los Reyes och Mulinari vilar på postkolonialism och de rumsliga och tidsmässiga förändringsprocesser som skett i takt med världens globalisering. Migrationsströmmar och en förändrade förutsättningar för människors förflyttning mellan stater har påverkat arbetsfördelning och en växande grupp av människor som står utanför välfärdsstatens skyddsnät. Inte sällan hamnar människor – framförallt kvinnor – i arbeten som präglas av otrygghet och låga löner. de los Reyes och Mulinari pekar på just marknaden för hushållstjänster som ett område där många av dessa kvinnor arbetar och där intersektionella maktförhållanden blir särskilt tydliga (2005: 104).

Arbete får sin legitimitet genom att det definieras som tjänst på en marknad. Förekommer det inte på en marknad där tjänsten kan prissättas, anses det inte som arbete. Således har det obetalda hemarbetet inte ansetts vara arbete och därmed inte heller värdesatts som detta (de los Reyes & Mulinari 2005: 105). Denna syn på hemarbete skulle delvis kunna förklara varför en skattereduktion på sådana tjänster blir kontroversiella och omdiskuterade utifrån dess sociala status. Ett historiskt och kulturellt sett lågstatusyrke, uppvärderas inte *per se* då det omvandlas från svartarbete till marknadsarbete. Frågan är om hemarbete faktiskt blivit uppvärderat då det i och med RUT-avdragets införande fått status som vilken marknadstjänst som helst. Detta resonemang kan egentligen renodlas till att inbegripa en djupare filosofisk definition på arbete, där just hushållsarbete socialt sett bör ses som något vilket hör hemma i den mest privata sfären (Filosofiska rummet 2011). Som människa bör du ”ta hand om din egen skit” i den mån du själv är fysiskt och psykiskt kapabel till detta. Att därmed köpa sig fri från detta så privata och personligt frambringade är inte oproblematiskt och skapar olika former av maktförhållanden kanske traditionellt sett baserat på klasstrukturer men även kring kön och etnicitet. Ett intersektionellt perspektiv synliggör dessa förhållanden, och det är utifrån dessa premisser jag vill studera hur dessa olika förhållanden avspeglas i förslagen till RUT-avdraget.

5 En diskursiv ansats

5.1 Diskursanalysen som instrument

Som redogjorts för i föregående kapitel vilar denna uppsats utgångspunkter på en socialkonstruktivistisk ansats. Därigenom blir diskursanalysen ett relevant metodiskt angreppssätt. I linje med min valda teori, det intersektionella perspektivet, vilar också diskursanalysen på samma ontologiska och epistemologiska grund. Framförallt tangerar de båda hållningarna ett gemensamt synsätt på verklighet, kunskap och språk där den ömsesidiga beröringspunkten ligger i en kritik mot etablerade maktrelationer och etablerad kunskap. Den kritiska ansatsen syftar till att synliggöra hur förgivet tagna antaganden och påståenden om ”verkligheten” skapas och reproduceras (Jansson 2010: 29).

Diskursanalys inom samhällsvetenskap brukar ibland ses som en vetenskapsteoretisk inriktning såväl som en strukturorienterad samhällsteori, men betraktas också som en metod. Diskursanalysen fyller i min uppsats ett tudelat syfte. Mitt val bygger dels på det faktum att det är särskilt intressant att inta ett diskursivt angreppssätt på frågor som tangerar just jämställdhet där det enligt mig finns en tydlig maktdimension som också rimmar väl med det intersektionella perspektivet. Om man som jag vill undersöka vilka idéer en politisk reform bygger på anser jag det nödvändigt att mer djupgående studera vilka antaganden om jämställdhet, kön och makt som ges. Därigenom följer också mitt val av diskursanalys som textanalytisk metod. Metoden möjliggör att kunna studera också det som inte direkt sägs i texten, eller med en vardaglig term uttryckt som ”mellan raderna”.

Idéer som uttrycks förstås inom diskursanalysen inte som något som direkt speglar verkligheten, utan snarare som ett sätt att förstå hur språket som idéerna uttrycks genom konstituerar människans förståelse för verkligheten. Som redan nämnts finns enligt den socialkonstruktivistiska utgångspunkt vari diskursanalysen bygger på, ingen objektiv och av människan oberoende verklighet och därmed kan man enbart förstå det utom oss utifrån det som språket uttrycker (Bergström & Boréus 2005: 305). Grunden är således att diskursen alltid förekommer kontextuellt och att både diskursen konstituerar språket och tvärtom.

Diskurs som begrepp kan inta en ganska snäv betydelse i form av just ”språk”, utan att direkt sätta sammanhanget som språket uttrycks genom i fokus. Den form som dock oftast uppmärksammas inom samhällsvetenskapen är den som just sätter det kontextuella i fokus. Winther Jørgensen & Phillips beskriver definitionen av diskurs som “ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).” (2000: 1).

Om detta kan sägas (mycket kortfattat redogjort) vara de grundläggande gemensamma dragen för diskursanalys i stort, finns en rad inriktningar och perspektiv som mer eller mindre skiljer sig åt gällande metodologiskt tillvägagångssätt och terminologi, men kanske främst graden av diskursens konstituerande av omvärlden samt på vilken nivå analyserna görs. Winther Jørgensen & Phillips placerar här de politiska teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffes diskursteori på en skala där diskursen ses som fullständigt konstituerande av den sociala omvärlden medan Norman Faircloughs kritiska diskursanalys och Michael Foucaults teorier menar att diskurser både konstituerar sociala strukturer samtidigt som diskursen också speglar andra mer ”icke-diskursiva” fenomen. Annorlunda uttryckt pekar framförallt Fairclough på att vissa sociala strukturer och praktiker är så etablerade och lagrade att de inte så självklart kan anses konstituera strukturer så som Laclau och Mouffe hävdar (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 25-27, 67-68). Som exempel ges familjen, där Fairclough menar att dess institution endast delvis kan sägas vara socialt och kulturellt skapad, eftersom en viss del av densamma härrör från andra sociala praktiker som inte är direkt diskursiva utan påverkade av andra ”krafter. Som jag uppfattar Fairclough är diskursen således inte enbart produkten av det som är socialt konstruerat, diskurser skapas också i samklang med andra mer institutionaliserade praktiker och dimensioner. Mycket förenklat kan sägas att Faircloughs kritiska diskursanalys är mer ”konkret” och inriktad på analys av det vardagliga språket människor emellan, medan Laclau och Mouffe snarare fokuserar på att allt kan betraktas som diskurs och sociala fenomen som kan förstås just genom diskursanalys. Laclau & Mouffe målar bildigt uttryckt med bredare penseldrag än Fairclough.

Trots dessa skillnader är det viktigt att understryka deras gemensamma grundvalar. Som ovan nämndes erbjuder diskursanalysen en möjlighet att förstå språkets betydelse för konstituerande av strukturer och sociala processer och dess konsekvenser i samhället oavsett vilken gren av diskursanalytisk orientering som faller forskaren i smaken. Här tillkommer också diskursanalysens viktiga fokus på maktrelationer. Laclau och Mouffes diskursteori är i högre grad inriktad på de stora, abstrakta och politiserade strukturerna och ser makt som produktiv, alltså något som skapar en viss social ordning genom att acceptera ett visst fenomen men på samma gång också utesluta ett annat (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 44-45). Detta skiljer sig från Fairclough som menar att det diskursiva per se skapar sneda maktförhållanden. Den kritiska diskursanalysen blir just kritisk i den aspekten. Diskurser konstituerar den sociala verkligheten, men inte utan att detta konstituerande också ger konsekvenser i fråga om maktförhållanden. Att synliggöra dessa relationer blir således den kritiska diskursanalysens syfte (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 69).

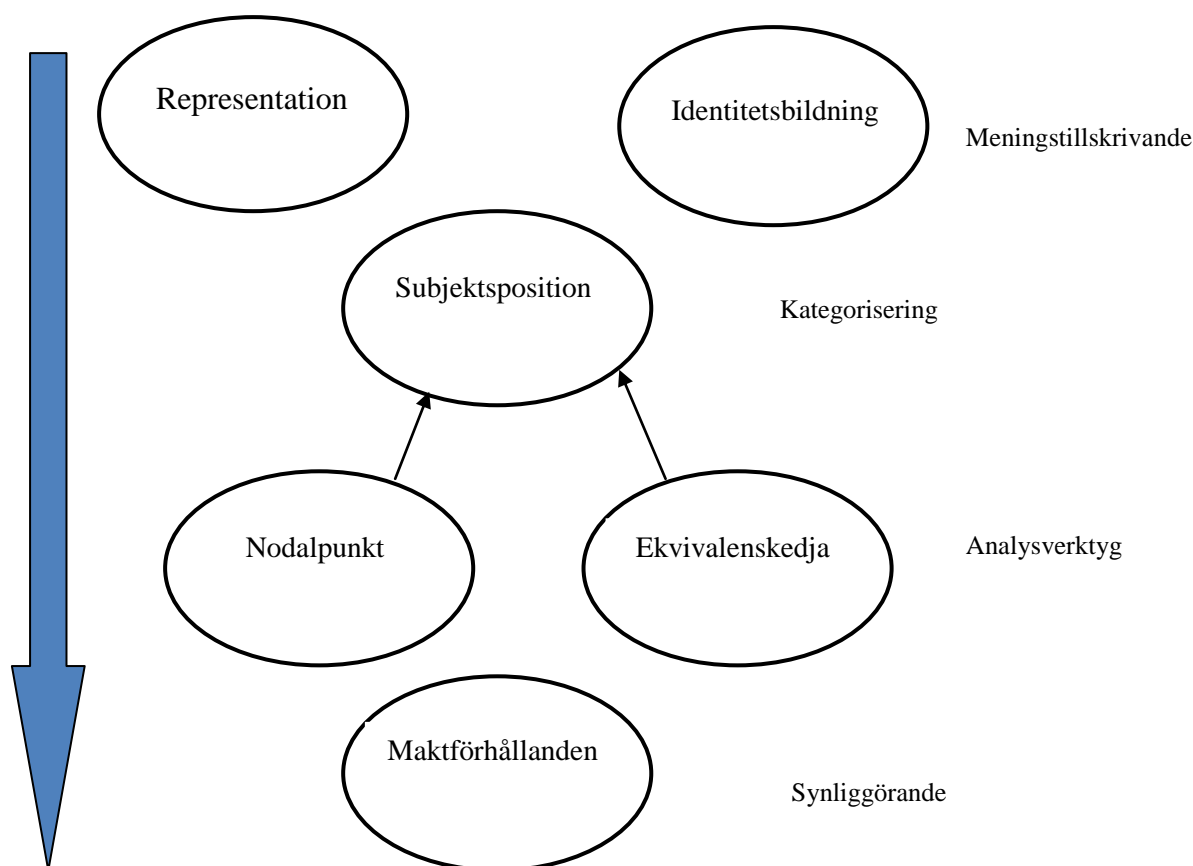
Efter denna till synes teoretiska framställning om diskursanalysens karakteristiska är det dock på sin plats att redogöra för vilken roll den diskursiva ansatsen kommer ha i denna studie. Som kort redogjorts ovan, finns inom diskursanalysen en rad inriktningar och angreppssätt som skiljer sig åt såväl teoretiskt som metodologiskt. Eftersom diskursanalysen i dess grundvalar ser verkligheten som socialt och kulturellt konstituerad, icke-objektiv och ständigt

föränderlig, är dess metodologiska tillvägagångssätt också relativt tillåtande och öppen för att olika inriktningar av diskursanalyser kombineras. Det finns således inga hinder för att olika delar sätts samman, så länge det finns god grund för detta och kan argumenteras för, det kan snarare vara till fördel (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 14). För denna uppsats del har inspiration hämtats dels från Laclau och Mouffes terminologi kring identitetsbildning och representation, och dels från Faircloughs kritiska ansatser kring diskursens roll för maktförhållanden. Nästa avsnitt presenterar mina konkreta utgångspunkter och verktyg för genomförandet av analysen i uppsatsen.

5.2 Att analysera diskurser – representation och identitetsbildning genom subjektspositioner

En diskursanalytisk ansats kan stundom kritiseras för att vara svår att omsätta till en konkret analysram. Bergström och Boréus framhåller att framförallt Laclau och Mouffe som snarare än att utföra diskursanalytiska studier istället beskriver teorin som sådan. Därför kan framtagande av analysverktyg och beskrivningen av det faktiska genomförandet bereda en del svårigheter i tillvägagångssättet. Risken blir att analysen brister i transparens och validitet (Bergström & Boréus 2005: 351-353). Dock är det viktigt att poängtera diskursanalysens specifika premisser när det kommer till metodologiska diskussioner. En av dess grundpelare är ju som upprepats inte att göra anspråk på att berätta en ”sanning” om olika ting och fenomenens beskaffenhet (Börjesson & Palmblad 2007: 12). Diskursanalysens syfte är snarare att belysa och kartlägga hur sociala praktiker och processer går till och hur språket tillskriver mening till omvärlden. På så sätt står det också forskaren något friare att utforma sina analysverktyg, men samtidigt visa på medvetenhet vad gäller förförståelse, kunskaper och synsätt. Forskaren står aldrig fri från värdering, utan medverkar också i konstruerandet och reproducerandet av diskurser (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 111-112.)

Syftet med min uppsats är att undersöka på vilka sätt jämställdhet i termer av kön, klass och etnicitet konstrueras i texter som förelegat reformen om skattereduktion för hushållsnära tjänster, RUT-avdraget. På det sätt som kön görs i texterna blir därmed till en identitet för de subjekt som är föremål för förslagen. Jag är således intresserad av *representation* och *identitetsbildning* och hur subjekten skapas diskursivt. Genom att tala om en viss grupp eller vissa individer tillskriver man också dessa mening och betydelse. Vilken betydelse subjektet får, ger verkningar för hur ett helt samhälle framställs. Subjektet tillskrivs innehåll genom att andra möjliga representationer reduceras bort (Bergström & Boréus 2005: 327).

Figur 1. Schematisk bild över analysramen

Figur 1 illustrerar det konkreta genomförandet av analysen. Figuren kan förstås som en modell för hur de olika delarna i metoden förhåller sig till varandra i fråga om abstraktionsgrad, samt vilket syfte diskursanalysens olika begrepp kommer till användning i denna studie. För att klargöra analysramen presenteras de olika begreppen och dess funktion nedan.

Klassiska könsroller och uppfattningar om kön är givetvis ingen isolerad företeelse utan något som genomsyrar hela samhällskroppen, i det privata såväl som i den offentliga sfären. Att förekomsten av dessa könsliga strukturer även framkommer i offentligt tryck är därmed inget märkligt. Även i offentligt tryck, som i möjligaste mån försöker eftersträva saklighet och objektivitet uttrycks diskurser som tillskriver individer olika sociala identiteter och i detta också vilka förutsättningarna diskursen ger för en viss identitet i en samhällskontext (Bergström & Boréus 2005: 327, Winther Jørgensen & Phillips 2000: 53). Med hjälp av diskursanalys kan dessa sociala identiteter synliggöras och förstås i förhållande till varandra.

När det gäller identiteter är det alltså föreställningarna om dessa som leder till en viss diskurs och i förlängningen hur politik formuleras när ett problem ska lösas som har att göra med olika grupper och identiteter. Diskursen som konstruerar identiteter i förslagen gällande skattereduktion för hushållstjänster

sätter därmed en ram för vilket handlingsutrymme som finns för att skapa en lösning på ett politiskt problem. En skattreduktion för hushållsnära tjänster är således formulerat som lösningen på ett politiskt problem. När problemet formuleras konstrueras också en föreställning om de identiteter och grupper vilket problemet gäller. Problemen som föregick RUT-avdraget formulerades till exempel i termer som ”en bransch präglad av svartarbete”, en ojämlik fördelning av hushållsarbetet som hindrar kvinnors möjligheter på arbetsmarknaden” eller ”personer i långtidsarbetslöshet och med låg utbildning har svag anknytning till arbetsmarknaden”. I dessa problemrepresentationer tillskrivs alltså olika grupper en viss identitet som sätter ramarna inte bara för de politiska lösningarna, utan också för en större och bredare föreställningarna om de grupper som behandlas (Bergström & Boréus 2005: 337).

För denna studie är det alltså fokus kring hur de fyra borgerliga partierna (i sin regeringsställning) konstruerat identiteter och hur de representerats i förslagen om ett RUT-avdrag. Det är här begreppet *subjektspositioner* kommer in. Begreppet härstammar främst från Laclau och Mouffes diskursteori och används i min uppsats som konkret analysverktyg. För att kunna knyta an till hur identiteter bildas behöver jag i analysen undersöka hur *subjekt* definieras. Inom diskursanalysen är subjektet inte något autonomt, eller ens synonymt med individ. Istället ses subjektet som skapat inom en diskurs där språket talar genom och definierar subjektet. Subjektet är således determinerat av strukturer (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 24), och Laclau och Mouffe sätter till och med likhetstecken mellan subjekt och subjektspositioner (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 48). Subjektspositionen kan därmed sägas identifiera subjektet och detta subjekt skapas diskursivt. Subjektspositioner kan vidare förstås som en apparat av konstituerande normer och regler för hur vi ska förhålla oss. Förenklat kan sägas att diskurser sätter standarder för vad som får sägas, hur det sägs och vem som äger rätten att säga något (Bergström & Boréus 2005: 312, Winther Jørgensen & Phillips 2000: 48-49). Annorlunda uttryckt kan en subjektsposition vara en kategori av en identitet eller en grupp och dessa tillskrivs mening (blir subjektspositioner) genom att olika *nodalpunkter* sammankopplas i *ekvivalenskedjor* (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 50). Nodalpunkterna förstås som viktiga tecken eller element kring vilken subjektspositionen är inordnad och som genom ekvivalenskedjor skapar dess mening. I samband med att en eller flera nodalpunkt(er) knyts till en subjektsposition bildar de en kedja som tillskriver subjektspositionen dess innehåll och skapar diskursen. Genom att finna dessa ekvivalenskedjor kan – i detta fall – en del av de fyra borgerliga partiernas jämställdhetsdiskurs urskönjas.

Huvudtemat i analysen är som nämnts att finna vilka socialt könliga identiteter som framkommer i propositionstexter och annat offentligt tryck som behandlar förslaget om skattereduktion för hushållstjänster. I linje med en diskursanalytisk tradition (framförallt enligt Laclau och Mouffes diskursteori) kan subjektet aldrig vara ett eller något centrerat, ett subjekt intar flera

identiteter samtidigt och genom att utmejsla och definiera de olika subjekspositioner som framkommer i texterna kan jag också påvisa vilka könsliga strukturer som uppfattas i texterna. Analysen kommer att struktureras just utifrån dessa subjekspositioner, som på så sätt bildar teman i analysen. Genom citatteknik är tanken att synliggöra de nodalpunkter och ekvivalenskedjor som skapar subjekspositionerna.

Det diskursiva angreppssättet ska i slutändan också syfta till att tillföra ett kritiskt perspektiv av det material som står i begrepp att analyseras. I linje med Faircloughs kritiska diskursanalys är min avsikt att söka efter hur diskursen upprätthåller olika sociala maktförhållanden i de texter som behandlar förslaget om RUT-avdraget (Winther Jørgensen & Phillips 2000: 71). Analysen är därför avsiktligt inte neutral i den mening att enbart redogöra för och kategorisera de subjekspositioner som kommer spåras i analysen. På ett större plan blir således min analys en kritik till om och hur regeringens jämställdhetspolitik upprätthåller en normerande bild av kön, klass och etnicitet och vilka maktrelationer denna jämställdhetspolitik reproducerar.

5.3 Material

Materialet tar sin utgångspunkt i texter som huvudsakligen fokuserar på förslaget eller reformen om skattereduktion för hushållsnära tjänster. Störst vikt har lagts vid den debatt som fördes i riksdagens kammare i maj 2007, och som också föregick det beslut om ett införande av skattereduktion för hushållstjänster. Denna debatt innehöll 69 anföranden, av vilka jag enbart fokuserat på anföranden framförda av riksdagsledamöter från något av de fyra borgerliga partierna, det vill säga Moderaterna, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Centerpartiet. Därutöver har också två propositioner från 2007 respektive 2008 studeras. Utöver detta har jag också studerat valda motioner som uttalat behandlat frågan om RUT-avdrag, men som i vidare bemärkelse handlar om jämställdhet med fokus på företagande, hemarbete och möjligheter för kvinnor i arbetslivet. Vidare har jag studerat samtliga budgetpropositioner under åren 2006-2013 och närmare bestämt den bilaga som följer propositionen och som redovisar regeringens arbete kring ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män. I dessa texter återges regeringens åtgärder och satsningar om jämställdhet i förhållande till de uppsatta mål som antagits.

Under de två respektive mandatperioder där de fyra borgerliga partierna innehaft regeringsmakten har två större jämställdhetsåtgärder genomförts. Den första satsningen (för åren 2007-2010) har utvärderats vid två tillfällen, dels under perioden (färdigställdes 2010) och dels som en slututvärdering vilken färdigställdes 2012. Regeringens jämställdhetsåtgärder har utgått från de fyra jämställdhetspolitiska målen vilka omfattar en jämn fördelning av makt och inflytande, ekonomisk jämställdhet, en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet samt att mäns våld mot kvinnor ska upphöra (Skr. 2011/12: 3, s. 8-9). Utifrån dessa har en mängd åtgärder vidtagits som framförallt faller under

kategorin kunskaps- och kompetenshöjande insatser, vilka alla omfattas av den satsning på 1,6 miljarder kronor som gjordes 2007-2010. Lagen om skattereduktion för hushållstjänster tillhör inte den potten och utvärderats därför inte i dessa rapporter (Skr. 2011/12: 174, s. 7). Dessa texter är därför inte föremål för någon mer omfattande analys, men kommer ändå till viss del beaktas i analysen.

Enligt ett diskursanalytiskt perspektiv finns friare begränsningar vad gäller traditionella krav på tillförlitlighet och saklighet i materialet än vad som brukar vara fallet i mer klassiska tillvägagångssätt. Ur ett diskursanalytiskt perspektiv värderas materialet inte på samma sätt. I linje med att inget material gör anspråk på att säga något mer sant om verkligheten än något annat, kan vissa källor därmed inte heller vara ”bättre” eller ”sämre” (Börjesson & Palmblad 2007: 16-17). Därför skulle det valda materialet för denna uppsats lika väl kunnat bestå av tidningsartiklar, blogginlägg eller rent av ett samtal mellan köpare och utförare av hushållstjänster. Detta är naturligtvis beroende av vilket syfte studien ska uppfylla. I detta fall är syftet att klarlägga och synliggöra regeringens jämställdhetsdiskurs, varför jag använder mig att det offentliga tryck i form av motioner, propositioner, skrivelser och protokoll som uttryckts av företrädare från regeringspartierna. Denna typ av material är dock inte mer ”tillförlitlig” än exempelvis en tidningsartikel, men används i studien för att undersöka just hur det officiella konstruerandet av jämställdhet görs i termer av kön, klass och etnicitet.

Ett viktigt förbehåll att nämna i sammanhanget är materialets avsändare. Syftet är som flertalet gånger nämnts att undersöka konstruerandet av identiteter i termer av kön, klass och etnicitet i förslagen till RUT-avdraget. Avsikten är att genom den analysen kunna ge en illustration av den nuvarande regeringens jämställdhetsdiskurs. För att kunna göra en solid analys utifrån denna studies omfattning krävs ett relativt stort och brett material. Bland annat har jag studerat motioner skrivna av enskilda riksdagsledamöter tillhörande de fyra borgerliga partierna innan de övertog regeringsmakten efter valet 2006 (för en fullständig förteckning av materialet hänvisas till referenslistan under kapitel 9). Här kan två kritiska påpekanden göras. Dels att en enskild riksdagsledamot från borgerligt parti A kan ha avvikande åsikter jämfört med enskild riksdagsledamot från borgerligt parti B, och att dennes motion därmed inte kan sägas avspegla den sittande regeringens jämställdhetsdiskurs. Dessutom har i analysen bland annat material från perioden 2001-2006 använts, då de fyra borgerliga partierna satt i oppositionsställning. Denna kritik är relevant, främst eftersom de fyra partierna av uppenbara skäl inte bedrev regeringspolitik vid den tiden. Förslaget om RUT-avdraget kom från alliansregeringen efter valet 2006 och kunde då drivas igenom. Jag finner det dock inte som något större problem att en viss del av materialet i egentlig mening inte kan härröras till den borgerliga alliansregeringen. I linje med det diskursanalytiska perspektivet ligger intresset inte i första hand hos aktören, utan snarare på hur idéer och argument framställs på strukturell nivå, vilket innebär att det för resultatet är något mindre viktigt vem som sagt vad i en viss formell position. Det är istället konstruktionerna av idéerna som är centrala, och hur dessa fylls med innehåll.

6 RUT-avdragets konstruerade subjekt – analys

Erfarenheter från andra länder visar att det är främst kvinnor som utför de skattereducerade hushållstjänsterna. Eftersom denna typ av arbete vanligen utförs av kvinnor lär utfallet i Sverige inte bli så mycket annorlunda. Även om det är ett traditionellt kvinnoyrke så stärks yrkespositionen och den ekonomiska självständigheten för de kvinnor som går från svart arbete till vitt och för dem som går från arbetslöshet till att arbeta inom denna sektor. (Prop. 2006/07:94 Skattelättnader för hushållstjänster m.m., s. 55-56)

I detta kapitel följer analysen av det offentliga tryck som behandlat förslaget om skattereduktion för hushållstjänster, RUT-avdraget. Reformen om skattereduktion för hushållsnära tjänster har oavsett dess syfte i begynnelsen nära nog fullständigt präglats av jämställdhetsperspektiv. Som redan beskrivits i tidigare kapitel hade idén om en RUT-avdraget flera målsättningar, men den blev ”märkligt nog, en omstridd fråga” (Karin Nilsson (c), Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 56). Trots RUT-reformens arbetsskapande avsikter och möjliggörandet till omvandling av en svart marknad till en vit sådan, har debatten otvetydigt fått prägel av dess jämställdhetspolitiska aspekter. Följande avsnitt behandlar just detta. På vilket sätt har förslaget konstruerats som en jämställdhetslösning? Vilka föreställningar om jämställdhet konstitueras av förespråkarna till förslaget och hur relateras de till kön, klass och etnicitet? Avsnittet ska förstås utifrån en mer generell synvinkel i hur förslaget framställts som just en jämställdhetsfråga.

I de nästföljande avsnitten behandlas de subjekspositioner som diskursivt skapas i texterna. Regeringens lösning på ojämställdhet bygger på de konstruktioner av kön som görs i de politiska förslag som förs fram. Detta blir regeringens faktiska jämställdhetsdiskurs, och det är den jag söker synliggöra genom att analysera argumenten för införande av RUT-avdraget. Valet av RUT-avdraget som studieobjekt gör det också intressant att undersöka vilka beröringspunkter denna jämställdhetsdiskurs har med en nyliberal styrningsmentalitet som enligt vissa forskare präglat den svenska jämställdhetspolitiken under senare år. Avsikten är att i uppsatsens slutkapitel knyta samman dessa två delar. Målet är att dra några slutsatser kring på vilket sätt regeringens jämställdhetsdiskurs tangerar en nyliberal idéströmning.

6.1 En jämställdhetslösning – men vilken jämställdhet?

Ända sedan RUT-avdragets introducerande har den uttryckts som en jämställdhetsfrämjande satsning (Platzer 2007: 47). I inledningen till propositionen där förslaget lades fram för första gången anges:

Syftet med skattereduktionen är bl.a. att omvandla svart arbete till vitt arbete samt att möjliggöra för kvinnor och män att öka sin tid på arbetsmarknaden. Avsikten är även att fler korttidsutbildade skall komma in på arbetsmarknaden och att såväl kvinnor som män skall kunna kombinera familjeliv och arbetsliv på lika villkor. (Prop. 2006/07:94 Skattelättnader för hushållstjänster m.m., s. 1)

Förslaget som lades fram i propositionen skulle således leda till en rad fördelar och förändringar som inte uttryckligen var jämställdhetsyttande. Den omfattande svarta marknaden för just hushållstjänster formulerades som ett stort hinder för en expanderande tjänstesektor samtidigt som utförarna av dessa obeskattade tjänster arbetade under otrygga villkor (Prop. 2006/07: 94, s. 23-24). De skattetekniska beskrivningarna av de effekter som en skattereduktion skulle medföra gavs relativt stort utrymme i propositionstexten, och de ekonomiska aspekterna av RUT-avdraget var tämligen centralt också i riksdagens kammardebatt inför beslutet. Trots förespråkarnas ansats att genom en skattereduktion stävja en svart marknad, är det som jämställdhetsfråga som RUT-avdraget blivit ihågkommet och kritiserat, men från flera håll också hyllat och välkomnat. Anna Gavanoas forskning pekar dock på hur den svarta marknaden för hushållstjänster kommit att leva vidare och att efterfrågan på svarta tjänster inte förändrats så nämnvärt som förslagets förespråkade beräknade (Gavanoas 2013). Den svarta marknaden för hushållstjänster drabbar i synnerhet kvinnor, ofta med invandrarbakgrund. Detta lyftes som ett problem i flera motionsskrivningar och RUT-avdraget avsågs vara lösningen för det omfattande svartarbetet som förekom (Motion 2002/03: Sk402, Motion 2004/05: Sk300, Motion 2004/05: Sk408 m fl.)

Således sågs den svarta marknaden för hushållstjänster respektive ojämställdhet mellan kvinnor och män som två allvarliga hinder, vilket RUT-avdraget framgångsrikt skulle stävja. Dessa välfärdspolitiska aspekter kopplas dock inte samman, utan ses som skilda företeelser. I linje med Gavanoas forskning är det som nämnt främst kvinnor som drabbas av svartarbete inom sektorn för hushållsnära tjänster, och torde därför behandlas som en jämställdhetspolitisk fråga. De otrygga arbetarna på den svarta marknaden formuleras dock i texterna främst som könlösa individer. I de sammanhang där kvinnan sätts i fokus, är då hon konstrueras som stressad och hindrad att möta kraven och konkurrensen på arbetsmarknaden. Riksdagsledamoten Anne-Marie Pålsson skriver i en motion att om ”jämställdhet istället mäts som andelen kvinnor som innehar höga (chefs)befattningar hamnar Sverige på en mera blygsam plats (Motion 2005/06: Sk369). Strävan efter jämställdhet tycks således till stor del handla om att öka kvinnors närvaro på höga positioner så enligt Pålsson. Hur dessa två

subjektspositioner diskursivt skapats i förslagen kommer mer djupgående redogöras för i de två nätföljande avsnitten.

Ökad jämställdhet mellan kvinnor och män har trots allt utgjort en central del i vad skattereduktionen syftat till, trots att andra argument också framförts. Jämställdhet som begrepp lyfts fram upprepade gånger, och inte minst har RUT-avdraget presenterats som en av flera jämställdhetspolitiska satsningar i bilagan om ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män i budgetpropositionen. I denna beskriver regeringen utifrån statistik och undersökningar de åtgärder och satsningar för främjandet av ekonomisk jämställdhet. För åren 2006-2007 var framställningen alltigenom inriktad på fördelning av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män, för att under de senare åren utökats till att inbegripa mindre analyser och förklaringar som ska underbygga den förda ekonomiska politiken. Utgångspunkten ligger i den samlade idén om arbetslinjen som ”alltsedan regeringen tillträdde 2006 varit kärnan i den ekonomiska politiken” (Prop. 2012/13: 1 Bilaga 4, s. 7).

Bilagorna om ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män har genomgående haft fokus på skillnader i fördelning av resurser mellan könen och hur detta kommer till uttryck ekonomiskt sett, men också i fråga om tidsfördelning och användning av socialförsäkringar. I alla studerade bilagor lyfts särskilt fram hur dessa fördelningsmässiga ojämlikheter skapar sämre förutsättningar för kvinnor. Gällande uppdelningen av arbetet utfört i hushållen hänvisas till så kallade tidsanvändningsundersökningar. Dessa genomförs med tio års intervall och mäter mäns och kvinnors aktiviteter under vardag och helg (Prop. 2012/13: 1 Bilaga 4, s 16). De senaste två genomförda undersökningarna visar att kvinnor tar större ansvar för det obetalda hemarbetet jämfört med männen, även om den senaste undersökningen pekar på en utveckling i en mer jämställd riktning.¹ Det redovisas således att kvinnor utför 58 procent och män 42 procent av det obetalda hemarbetet. Av det betalda marknadsarbetet var fördelningen det omvända, det vill säga 42 procent utfördes av kvinnor och 58 procent av betalda arbetstimmar utfördes av män (Prop. 2007/08: 1 Bilaga 4, s. 9). Det konstateras

... att skillnaderna fortfarande består beror huvudsakligen på att den ojämna fördelningen av betalt och obetalt arbete inte kunnat brytas. Kvinnor utför i högre grad än det obetalda arbetet. (Prop. 2007/08: 1 Bilaga 4, s. 7)

I dessa skrivningar om ekonomisk jämställdhet formuleras således ett problem kring den ojämställda tidsanvändningen i hushållen. Fördelningen har inte kunnat brytas inom ramen för hushållen själva, och formuleringarna kan därmed uppfattas som att ett strukturellt jämställdhetsproblem förekommer. Individerna i

¹ De tre senaste tidsanvändningsundersökningarna genomfördes av SCB 1990-1991, 2000-2001 samt 2010-2011. Sedan 1990-1991 har kvinnor minskat det obetalda hushållsarbetet med i genomsnitt en timme. För män ligger nivån konstant.

ett hushåll har inte själva varit kapabla att fördela det obetalda arbetet mer jämnt mellan sig, något som föranleder åtgärd från politiskt håll:

Politiska åtgärder som kan påverka förutsättningarna för en mer jämställd fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet genomförs huvudsakligen inom familje-, arbetsmarknads- och skattepolitiken. Jämställdhetsbonusen, skattereduktion för hushållsarbete och jobbskatteavdraget har t.ex. bidragit till mer jämställda förutsättningar för kvinnor och män när det gäller både betalt och obetalt arbete. (Skr. 2011/12: 174, s. 20)

I ovan citat hämtad från en skrivelse från 2011 där regeringens jämställdhetsåtgärder 2007-2010 slutredovisas pekas särskilt på RUT-avdraget som bidragande till en mer jämställd fördelning av hushållsarbetet mellan kvinnor och män. Fördelningen av hushållsarbete har som redan nämnts ingått som ett av regeringens jämställdhetspolitiska mål. Även om RUT-avdraget inte finansierats inom ramen för den jämställdhetspolitiska satsningen, lyfts alltså reformen fram som ett resultat på hur jämställdheten ökat mellan kvinnor och män med avseende på just fördelning av hushållsarbete. Detta förstärker därför bilden av RUT-avdraget som konstruerad som primärt en jämställdhetsreform.

Intressant är dock att konstatera hur det i texterna dras en gräns mellan vad som är politikens uppgift och hur långt det anses som att individen är den styrande kraften när det kommer till jämställdhet. I jämställdhetskrivelsen från 2011 fastslås:

Hur en familj väljer att fördela ansvar för olika uppgifter inom sig går utanför politikens gränser. Däremot är det politikens uppgift att skapa förutsättningar för kvinnor och män att på lika villkor ta ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet. (Skr. 2011/12: 3, s. 23)

Här bortses från på vilka sätt strukturer och traditionella könsroller påverkar arbetsfördelningen i hushållen. Det blir tydligt att tilltron till individen sätts högt. Politikens uppgift blir att skapa förutsättningar för en mer jämställd ansvarsfördelning. Dessa förutsättningar tar form bland annat genom skattesubventionerad hushållshjälp. Jämställdhet skapas således på individ- eller familjenivå, och att det i marknadsproducerade hushållstjänster kan uppstå ojämställda maktrelationer mellan användare och utförare är synnerligen ignorerat i texterna. Utgångspunkten är den heteronormativt baserade familjen och det är i denna kärna ojämställdheten finns och där politiken därmed kan vara behjälplig. Lösningen tros därmed ligga att hushållen ges ekonomiska incitament för att kunna verka på lika villkor. Att öka tiden på arbetsmarknaden ses ut ett ekonomiskt jämställdhetsperspektiv som gynnande för kvinnor men implicerar samtidigt att reformen också skapar samhällsekonomiska fördelar genom att kvinnor kan lägga mer tid på arbetet än med hemmets sysslor.

RUT-avdragets jämställdhetsfrämjande ambition framgår alltså med tydlighet i texterna. Men vem var skattereduktionen tänkt att gynna? Genomgående i de studerade texterna framkommer en uppfattning om jämställdhet som dels som något vilket primärt gynnar kvinnor i allmänhet men arbetande, sammanboende karriärkvinnor i synnerhet.

Kvinnan som ska gynnas av RUT-avdraget ekvivaleras med konkurrens, karriär och ”höga positioner”. I denna kedja av begrepp konstitueras således kvinnan som karriärsökande men i detta finns ett hinder. Hindret stavas det obetalda hushållsarbetet som hon – fortsatt huvudansvarig – köper sig fri från. Det önskvärda målet – att kvinnan ska kunna verka på lika villkor som mannen – är uppbyggt av en modell skapad utifrån en patriarkal struktur där en marknadslösning blir dess räddning. Den utförande kvinnan står långt från denna lösning på vardagens berömda livspussel. Hon ska snarare räddas från en otrygg situation (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf.77) och därtill kommer mannen som är förvånansvärt frånvarande i allt studerat material. Dessa tre subjekspositioner och hur de diskursivt skapas i det som utmynnade i RUT-avdraget följer nedan.

6.2 Den avlastade karriärkvinnan

Det är små uppdrag som ger guldkant på tillvaron. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 43)

I riksdagens kammare den 30 juni 2007 debatterades frågan om skattelättnader för hushållstjänster. Förslaget var långt ifrån nytt. Redan i början av 1990-talet lyftes idén om en skattereduktion på just tjänster utförda i hemmet.(Pålsson & Norrman) Riksdagsdebatten 2007 var dock ett resultat av den proposition som lagts fram av den nytilträdde borgerliga regeringen under hösten 2006. Inte mindre än 69 anföranden hölls i kammaren innan en majoritet av ledamöterna röstade igenom förslaget vilket sedan trädde i kraft den 1 juli 2007.

Såväl förespråkarna i kammaren som de flertal ledamöter som motionerat frågan under flertalet år tillbaka uppehöll sig kring hur en skattereduktion för hushållstjänster skulle bli kvinnornas frigörelse från det slitsamma och hektiska livspussel som präglade var kvinnas vardag. De centerpartistiska riksdagsledamöterna Birgitta Carlsson och Annika Qarlsson skrev i en motion 2003:

Detta är något (införande av RUT-avdrag, egen anm.) som vi kvinnor anser särskilt värdefullt. Vi lever i ett samhälle med ett hårt uppskruvat tempo. (Motion 2003/04: Sk426)

I ett modernt samhälle där kvinnan är i nästan lika hög grad som män är yrkesverksamma råder också en hög faktor av stress och måsten. I motioner och kammardebatten beskrivs kvinnors livssituation som mycket pressad och kravfylld (t.ex. Motion 2004/05: Sk237, Motion 2005/06: Sk274, Motion 2007/08: N395). Det relateras också till att kvinnor i högre utsträckning är sjukskrivna än män (bekräftas t.ex. i Prop. 2007/08: 1 Bilaga 4, s.13). Denna beskrivning är dock på intet sätt felaktig. Freedman skriver att utvecklingen av välfärdsstaten – och i synnerhet i den skandinaviska modellen – lett till en dubbel

belastning för kvinnor. Det ökande arbetsmarknadsdeltagandet har inte medfört att det tidigare ansvaret för hemarbetet bortprioriterats eller fördelats jämnare bland familjemedlemmarna. På så sätt, menar Freedman, har en dubbel arbetsbörda skapats för många kvinnor (2003: 66-67). RUT-avdragets förespråkare kan därmed inte sägas göra en felaktig analys i antagandet om kvinnor som stressade i sin vardag.

Vad som blir intressant i texterna är däremot hur diskursen kring kvinnan byggs upp. Ty kvinnan blir här en homogen individ vilken på lika sätt kommer dra nytta av en skattereduktion av hushållsarbete. De moderata riksdagsledamöterna Kent Olsson och Elizabeth Nyström skriver:

Många fler kvinnor skulle satsa på att nå en chefsposition, med allt vad det innebär av personliga uppoffringar, om det vore möjligt att köpa hemtjänster som leder till en avlastning i det privata livet. (Motion 2001/02: Sk382 Skattereducering för hushållsnära tjänster)

Den diskursiva noden kvinnor blir här tecknad som starkt karriärsdriven men hindrad till detta på grund av hemmets sysslor som hon oavsett måste utföra. Citatet kan tolkas som att det är på grund av hushållsarbetet som kvinnor innehar lägre befattningar och lägre löner, vilket förvisso kan vara del av förklaringen men knappast den fullständiga. Att kvinnor lägger mer tid på det obetalda hushållsarbetet jämfört med mannen "(...) är ekonomisk rationell, ty hennes lön är oftast lägre än mannen och hon är flinkare än mannen på att utföra hushållsytorna" (Motion 2005/06: Sk:369 Skatteavdrag för hushållstjänster). Ojämsälld fördelning av hushållsarbetet vilar alltså i första hand på ekonomiska grunder enligt citatet från motionen ovan och andra möjliga förklaringar till den ojämsälld fördelningen ges inte. Lösningen på ett ekonomiskt grundat problem blir således ett ekonomiskt incitament. En skattereduktion där ett jämsälldhetsproblem "marknadifieras" tycks alltså komma att fungera som frigörare för kvinnor. Det sätts en stark tilltro till marknaden, både vad gäller kvinnors möjlighet till karriär som ett resultat av jämsälldhet, men också att fördelningen i hemmet inte synes ha några strukturella orsaker baserat på traditionella könsroller.

I anslutning till ovan stycke är det också intressant att se hur texterna i materialet vilar på en syn på kvinnlighet som just den omvårdande, planerande och "duktiga" (Bowman & Cole 2009: 172). I texterna reproduceras denna bild tämligen okritiskt. Hon konstrueras i många fall som modern – kategorin fäder är märkbart osynlig i materialet – och att kombinera en modersroll med karriär ses väldigt svårt. Moderskap är också ett hinder för karriären och inte här heller lyfts hennes roll som något mer än denna traditionellt kvinnliga. Från kammardebatten 2007 konstaterar folkpartisten Karin Granbom:

Idag yrkesarbetar kvinnor och tar samtidigt det största ansvaret för hem och familj. Många kvinnor upplever att de måste välja karriär eller familj och barn, och det är olyckligt. Det är många som vägrar att välja som inte har någon fritid alls och ligger farligt nära utmattning. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 105)

Kvinnan blir här representerad som modern och i denna roll ställs hon inför valet att mellan familjen och karriären. Något motsvarande problem för mannen tycks inte vara fallet. Jansson menar att konstruktioner där kvinnan görs till moder medför att hon blir den ansvariga att hitta lösningen på problematiken mellan hushållsördan och karriären (Jansson 2010: 139). Att en man skulle utöka sitt ansvar för hemmets sysslor framställs ingenstans i materialet som en alternativ lösning. Den är den karriärsvilliga kvinnan som får avlastning och ersätts (sannolikt) av en annan kvinna.

Att jämställdhetssträvan i materialet blir något som inbegriper diskursiva tecken som konkurrens, chefsposition, lika villkor och karriär i samband med nodalpunkten kvinna framkommer i följande citat:

Detta ger kvinnor en chans att kunna konkurrera på samma villkor som männen. Säg mig den man som har nått de högsta positionerna i samhället, eller kanske bara tillräckligt höga positioner i samhället, som inte har velat tacka sin fru för det stöd hon har gett honom där hemma! Väldigt sällan hör man kvinnor kunna tacka sina män på det viset. Det finns fortfarande en könsmaktsordning. Men kvinnor och män kan nu köpa sig den här typen av stöd, vilket gör att konkurrensen mellan män och kvinnor kan ske på mycket mera lika villkor. Det tycker jag är bra. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 90)

Som framgått av analysen ovan skapades kvinnan som skulle gynnas av en skattreduktion som en arbetande, heterosexuell, vit kvinna som genom att bli ersatt av en annan städande kvinna skulle kunna frigöras från hemmets sysslor. Ur ett intersektionellt perspektiv fångar denna subjektsposition flera intressanta aspekter av hur en policy skapar en viss jämställdhetsdiskurs. Den avlastade karriärkvinnan är den som blir utsetts som vinnare av RUT-avdraget. Härtill kopplas två intressanta aspekter, varpå också följande två avsnitt grundas: det ej ifrågasatta maktförhållandet mellan användare och utförare samt den alltså frånvarande mannen i diskursen kring hushållstjänster. Båda dessa subjektspositioner är paradoxalt nog samtidigt osynliga men blir genom en intersektionell lins så framträdande som förgivet tagna strukturer som inte ens ifrågasätts. I följande två avsnitt beskriver jag hur de diskursivt konstruerats i materialet.

6.3 Den tacksamma städerskan

Framförallt blir det ändå tryggare för de människor som får olika jobb nu, och det är väldigt viktigt för mig, för de är väldigt otrygga nu, inte minst många som kanske är invandrare som kommer i otrygga situationer. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 77)

Det obetalda arbetet inom hemmet har historiskt setts som ett av de främsta uttrycken för ojämställdhet mellan män och kvinnor (Andersen 2000: 9). Inte bara har hushållsarbetet varit förbehållet kvinnan inom äktenskapets eller

parförhållandets ramar, extern hushållshjälp kan också sägas tillhöra samma typ av struktur.

I detta avsnitt beskriver jag hur förespråkarna bakom RUT-avdraget konstruerar den som kan sägas utgöra grunden bakom hela reformens möjliga existens; utförarna själva. Om det i föregående avsnitt handlade om hur diskursen bakom RUT-avdraget konstruerade den kvinna som skulle uppleva ökad jämställdhet genom att med hjälp av en skattereduktion få möjlighet att kombinera karriär och familjeliv, är det andra värden som ekvivaleras med den utförande kvinnan. Att jämställdhet definieras olika beroende på grunder som förklaras ur ett intersektionellt perspektiv blir också tydligt i denna del.

Anledningen till att jag valt att strukturera dessa två avsnitt utifrån den å ena sidan användande kvinnan och å andra sidan den utförande kvinnan, är för att illustrera de maktförhållanden mellan dessa två subjekspositioner som diskursivt skapas i texterna. Framförallt blir det tydligt hur dessa två grupper av kvinnor så markant särskiljs. De tecken som diskursivt kopplas samman med kvinnan som behöver avlastning, återfinns inte då den utförande individen positioneras.

Det för avsnittet inledande citatet uttalades av riksdagsledamoten Gunnar Andrén (fp) i kammardebatten från 2007. Andrén belyser flera intressanta aspekter i sitt anförande. Den med anledning av RUT-avdraget framskapade tryggheten är alltså ett resultat av hur skattereduktionen kommer omvandla svartarbete till en vit och laglig marknad av hushållstjänster. För de som kommer utföra de skattereducerade hushållstjänsterna är det således en trygg anställning som kommer vara deras främsta behållning av ett RUT-avdrag. Att de människor vilka enligt Andrén kommer få jobb till stor del utgörs av invandrare påvisar å ena sidan en medvetenhet om den svarta hushållsmarknadens stora andel av personer med utländsk bakgrund som arbetar under osäkra villkor (Andersen 2000, Lister et al. 2007, Gavanoas 2010, Kvist & Peterson 2010), men i samma ögonblick som detta faktum uttrycks konstrueras också invandraren som primärt en utförare snarare än användare av skattereducerade hushållstjänster. Invandraren blir en osynlig och odefinierad individ som tillskrivs vissa generaliserande förutsättningar.

Bland många av de texter jag studerat återkommer detta kategoriserande kring hur invandrare, kvinnor eller personer med svag anknytning till arbetsmarknaden genom RUT-avdraget ges trygghet och blir en ”vinnare” och som i övergången till den vita marknaden säkrar sociala förmåner och ordentliga arbetsvillkor. I en motion från 2004 skriver Björn Hamilton och Elizabeth Nyström (m):

Lägre skatt på hushållsnära tjänster skulle underlätta vardagslivet samtidigt som det skulle bidra till att få många att lämna bidragsberoendet bakom sig och övergå till egen försörjning. (Motion 2004/05: Sk333 Skattereducering för hushållsnära tjänster)

Det byggs här en föreställning om de som anses vara möjliga utförare av dessa hushållsnära tjänster som en grupp vilka från början står långt från arbetsmarknaden och har svag anknytning till densamma. Inte minst impliceras det från ovan citat i vilket en möjlig anställning inom hushållstjänstesektorn är en väg ut ur ett bidragsberoende och mot en egen försörjning. Denna dialektiska uppdelning placeras mellan de för vilka den stressiga vardagen och det svåra

livspusslet ser en lösning via en skattereduktion och för dem vars räddning ut ur ett bidragsberoende och mot egen försörjning också ”räddas” genom RUT-avdraget. I materialet konstrueras således de tänkta utförarna av dessa skattereducerade städtjänster som redan försatta i svaga positioner och i första hand inte tänkta att utnyttja dessa tjänster. Denna representation av de som positioneras som utförare av hushållsnära tjänster tycks därmed låsas fast i denna gruppering. Ur ett intersektionellt klassperspektiv kan denna syn tolkas som att personer i fast ett bidragsberoende automatiskt söker sig till jobb som traditionellt förknippas med låga löner och låga krav på utbildning.

Det är dock viktigt att ta i beaktande att många av de argument som framfördes betonade hur RUT-avdraget faktiskt skulle komma att gynna personer med lägre inkomster, och inte som tidigare då hushållsarbete ansågs vara förbehållet höginkomsttagare (Motion 2001/02: Sk382 Skattereducering för hushållsnära tjänster). En återgång till det så kallade ”pigsamhället” – ett bland både kritiker och förespråkare utskällt begrepp – skulle enligt RUT-avdragets försvarare stävjas genom en skattereduktion. Varken användaren eller utföraren skulle således inte per automatik bli kategoriserade som tillhörande en viss klass eller inkomstgrupp. Särskilt försökte förespråkarna i debatten rikta kritik mot motståndarna och att de i själva verket var bidragande till att upprätthålla dessa skiljelinjer. I kammardebatten anfördes:

Jag vill fråga oppositionen: Vem är pigan? Vem avser ni? Är det kvinnan som utför arbetet i hemmet hos någon, eller är det kvinnan som går ned i arbetstid för att få vardagen att fungera? Jag hoppas ni kan svara på det. Det är många som undrar, inte minst de som utför detta arbete dagligen på hotell, restauranger och daghem. Hur ser ni det på deras arbete? Är det pigor? Det är ett ovärdigt sätt som oppositionen har valt att se på frågan. Jag tycker att den är kvinnofientlig och undervärderar en hel yrkeskår som varje dag gör sitt bästa på sina arbeten. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 43)

Debatten om huruvida ”pigorna” skulle återuppstå och genom RUT-avdraget få social och kulturell legitimitet var ett av de mest tongivande kritiska argument som drevs i debatten (Platzer 2007: 44). Som tidigare nämnts hade Sverige i samband med uppbyggnaden av den (socialdemokratiska) välfärdsstaten (framförallt under 1960-1970-talen) aktivt arbetat för att frångå idén om hemmafruidealet och hushållerskor och istället satsat på en omfattande offentlig barnomsorg som skulle möjliggöra kvinnors deltagande på arbetsmarknaden (de los Reyes 2002: 267, Lister et al. 2007: 154). Flera forskare pekar på hur denna politik kan sägas ha varit präglad av ett jämlikhetsideal, där staten hade ansvar att ombesörja barnomsorg snarare än de enskilda familjerna själva. En statligt subventionerad hushållstjänst som RUT-avdraget skulle alltså därmed – enligt kritikerna – undergräva detta jämlikhetsideal och skapa något annat. För RUT-avdragets förespråkare var en återgång till ett ”pigsamhälle” inte förestående eller önskvärt. Snarare försökte man som i citatet ovan lyfta fram hushållssektorn som ett arbete vilket borde uppvärderas och inte undertryckas. Genom att framhäva arbete inom hushållssektorn som det värde ett arbete i sig har är naturligtvis viktigt, men samtidigt ignoreras de historiska, kulturella och sociala sammanhang inom vilka just det betalda hushållsarbetet bör förstås inom.

Som nämndes i början av detta avsnitt konstituerades invandraren som primärt utförare av hushållsnära tjänster. Att frågan om RUT-avdraget också låg inom ramen för en integrationspolitisk lösning framställdes kanske inte som det främsta argumentet. Det är dock mycket intressant att se hur diskursen om invandraren utan undantag just blir föremål för just hur RUT-avdraget kan ses som en integrationslösning. Ur kammardebatten som föregick beslutet om RUT-avdraget gav riksdagsledamoten Jessica Polfjärd (m) följande redogörelse.

Jag ska berätta om en kvinna som jag träffade i Västerås (...). Jag har valt att kalla henne Maria. (...) Hon är en mycket karismatisk kvinna med hög intelligens och stor entreprenörsanda. Hon kom till Sverige med sin familj och hade stora ambitioner för sig och sina barn. Hon var redo att starta sitt nya liv och börja arbeta, men det var inte lika lätt att hitta arbete som Maria hade trott. Hon bestämde sig för att starta ett eget företag. (...) Hon startade ett städbolag och har idag flera anställda. Hon är mycket stolt över att kunna driva ett företag och ge arbete till personer som tidigare har haft svårt att finna arbete. Hon känner stor yrkesstolthet. Men hon har svårt att konkurrera på lika villkor eftersom hennes konkurrenter agerar på en svart marknad med betydligt lägre priser. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 43)

”Maria” blir här konstruerad som invandrarkvinnan vilken försetts med epitet som ”karismatisk” och intelligent, och som enligt Polfjärd definitivt är vinnare av RUT-reformen. Även om hon som grundare av ett framgångsrikt företag med flera anställda, nämns hon inte i liknande sammanhang som de kvinnor vilka i mitt föregående avsnitt skulle med hjälp av RUT-avdraget ”satsa på chefspositioner” och ”konkurrera med män på lika villkor”. Istället blir Maria tillskriven som utförare. Hennes status som invandare ekvivaleras i texterna med hennes svårigheter att finna jobb och hennes yrkesstolthet. Även om exemplet med Maria är hämtat ur verkligheten, och hon med all sannolikhet är en levande person, konstruerar berättelsen om henne en identitet som i första hand invandrare, därefter kvinna och sedan någon som blir utförare av städtjänster. I en motion skrivs också att sektorn för hushållstjänster är (...) ett område med traditionellt hög kompetens hos kvinnor, så det är mycket troligt att många av företagen som kommer att växa upp, kommer att startas av kvinnor (Motion 2004/05: Sk374 Avdrag för hemtjänster). Maria mänskliggör en hel grupp och Polfjärds beskrivning av henne skapar därmed en invandrardiskurs inom ramen för förslaget om RUT-avdraget.

Polfjärds egentliga syfte med beskrivningen av Maria kan å andra sidan förstås som påvisande av hur RUT-avdraget skapar arbetstillfällen även för invandrare vars möjligheter att finna arbete är betydligt svårare än för ”etniska svenskar”. För Polfjärd blir RUT-avdraget något stärkande för både kvinnor och för den som invandrat. Däremot befäster Polfjärd den cementerade föreställningen av invandrarkvinnor som hemmahörande i branscher som hushållssektorn, och på samma gång utesluter möjligheten för invandrarkvinnan att bli den ”avlastade karriärkvinna”. Anne-Marie Pålsson (m) framhäver också hon hur RUT-avdraget kan ses som en ingång för invandrade personer:

Strax innan fick jag ett brev från en invandrarkvinna i Rosengård. Hon sade: Tack ska du ha för ditt förslag! Visserligen kanske jag inte drömmer om att arbeta med hushållstjänster i privata hem, men jag ser detta som en möjlighet att ta ett steg in på den

svenska arbetsmarknaden och få kontakter med svenska familjer för att sedan måhända gå vidare i livet till andra uppdrag. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 90)

I Pålssons citat – visserligen inte hennes egna ord – blir det som utförare av hushållstjänster som invandrarkvinnan blir konstruerad. Det blir också tydligt hur arbete och integration vävs samman och synes vara det enda och bästa receptet för en lyckad integrering (se även Schierup 2002: 251). Arbetets betydelse för integration ska givetvis inte underskattas, men som de los Reyes och Mulinari skriver bör arbete inte betraktas som något ”objektivt” eller genomgående likvärdigt. Ingången till arbetsmarknaden innebär således inte automatiskt att maktförhållanden som tar sig uttryck genom kön, klass och etnicitet suddas ut (2005: 105). Genom att sammankoppla ett möjligt RUT-avdrag som en potentiell integrationsåtgärd kan med en intersektionell analysram snarare förstärka segregation och utanförskap och bibehålla ojämlika maktförhållanden mellan vad som synes vara en etnisk svensk användare och en invandrad utförare som tacksamt får möjlighet att skapa kontakt med ”svenska familjer” och därmed bli integrerad.

Ett av syftena med en skattereduktion av hushållstjänster skulle enligt förespråkarna vara dess möjlighet att skapa nya och framförallt vita arbetstillfällen. Dessa arbetstillfällen skulle också som ovan konstaterats vara en viktig del i att öka integrationen mellan invandrare och svenskar. I en motion från 2005 skriver de moderata riksdagsledamöterna Tobias Billström och Peter Danielsson:

Även i ett integrationsperspektiv finns det anledning att fundera över vad en utökad tjänstesektor skulle kunna betyda för asylsökandes och anhöriginvandrades möjligheter att snabbt komma in i det svenska samhället. Om Sverige kan vidga sin tjänstesektor är detta en hävstång som inte skall underskattas när det gäller att åstadkomma integration. (Motion 2005/06: Sk232 Sänkt skatt på hushållsnära tjänster)

En sänkt skatt på hushållstjänster skulle alltså både skapa arbete och främja integrationen. Att ”utvidga tjänstesektorn” vore enligt motionärerna ett effektivt sätt att förhindra utanförskap. De ”asylsökande” och ”anhöriginvandrade” blir här dock lika effektivt konstruerade som förpassade och hemmahörande till just denna tjänstesektor. Invandrade personer identifieras genomgående i mitt studerade material på detta sätt; som någon vilken med säkerhet kommer dra nytta av RUT-avdraget, men aldrig genom de vinningar som formulerades på basis av ”möjlighet till karriär” eller ”chefsposition”. När förespråkarna avser utföraren blir denna alltid skild åt gentemot köparen, och det problematiseras heller inte vilka eventuella ojämlika maktförhållanden som formuleringar liknande de ovan kan innebära. Ambitionen att genom RUT-avdraget uppvärdera yrken inom hushållssektorn blir dock inte särskilt trovärdig, dels genom hur förespråkarna ser tjänstesektorn som en språngbräda för ”asylsökande” och ”anhöriginvandrade i gemen, och dels hur denna typ av yrke lyfts fram som något inom vilket man ”(...) går vidare till andra uppdrag. Arbete inom hushållssektorn värderas därmed som okvalificerat och för vilket inom särskild kompetens tycks krävas.

Att formulera RUT-avdraget som en integrationslösning i det att billigare hushållstjänster skapar arbete för invandrade personer är därmed ur

intersektionellt hänseende en tydlig illustration på hur dessa formuleringar vilar på rasifierade grunder. Centralt i denna subjeksposition om ”den tacksamma städerskan” blir den stereotypa tillskrivningen av egenskaper och behov hos den tilltänkte utföraren och också den cementering av olika kvinnors roller och vilka maktförhållanden dessa avspeglar i texterna. ”Kvinnan från Rosengård” eller ”Maria” är båda talande exempel på hur osynliga och förgivet tagna strukturer kommer till uttryck också på hög politisk nivå och i den diskurs den skapar resulterar i policyförslag.

6.4 Den bortglömde mannen och ”drängavdraget” som aldrig fanns

Det är snart bara i Sverige som man hyser den egendomliga uppfattningen att kvinnor kan få minskad arbetsbörda hemma endast genom att mannen tar en större del av arbetet. I allt fler länder löser man problemet genom att möjliggöra köp av tjänster till ett rimligt pris. (Motion 2001/02: Sk382 Skattereducering för hushållsnära tjänster)

Citatet ovan skrivet av Kent Olsson och Elizabeth Nyström (m) framhåller överraskande nog mannen och hans roll i hushållsarbetet. Av det material som studerats inom ramen för denna uppsats finns få exempel där *mannen* som subjeksposition varit framträdande. Mannen som subjekt har snarare konstruerats genom sin frånvaro och osynlighet i texterna. Olsson och Nyström sätter i sin motion dock fingret på hur mannen i hushållet diskursivt görs. Mannen som avses i citatet ovan är i grunden redan avskild och ansvarsbefriad från hemmets sysslor. Det finns en tyst överenskommelse mellan avsändare och läsare som säger att mannen tar mindre del av hushållsarbetet och detta är också utgångspunkten. Att män i lägre utsträckning än kvinnor utför obetalt arbete i hushållet är dock ett reellt faktum och i budgetpropositionen från 2011 fastslås:

Olika faktorer styr arbetsfördelningen i hemmen. Normer och traditioner påverkar, men även ekonomiska drivkrafter. För hushållen medför kvinnors sämre utbyte av lönearbete att en traditionell arbetsfördelning, där männen arbetar på marknaden och kvinnorna utför mer av det obetalda arbetet i hemmet är ekonomiskt lönsam. (Prop. 2011/12: 1 Bilaga 3, s. 9)

Förklaringen till den ojämställda arbetsfördelningen i hemmen har både strukturella orsaker, men det är också ekonomiska incitament som medför att kvinnor utför mer obetalt arbete. Att könsstereotypa normer och traditioner även styr ”kvinnors sämre utbyte av lönearbete” (lägre arbetskraftsdeltagande och högre andel deltidsarbetande) verkar dock inte framgå. Istället hänvisas till att hushåll starkt påverkas av just ekonomiska drivkrafter, och det är också då jämställdheten ökar. I ett sådant resonemang blir normer och strukturer osynliga och även möjliga åtgärder som ska stävja dessa. Förespråkare för en skattereduktion utgår förvisso från denna könsliga struktur, men lösningen för

mannen ligger inte i hans ökade ansvar för det obetalda hushållsarbetet, utan kvinnans ansvar att ”lösa problemet” genom att köpa sig fri från arbetet. Det blir därmed en annan kvinna – det är oftast kvinnor som utför även betalt hushållsarbete, något som också framhävs i det studerade materialet (Prop. 2006/07: 94, s. 55-56, Prop. 2011/12: 1, Bilaga 3, s. 13) – som kompenserar för den ojämsställda arbetsfördelningen.

Bowman och Cole skriver hur marknaden för städtjänster, oavsett om den är svart eller vit, möjliggör för män att fortsätta slippa undan de obetalda sysslorna i hemmet. För kvinnans del blir städtjänsten ett sätt att undgå bråk och osämja kring hushållsarbetet som många upplever långtråkigt och monotomt (2009: 166). I texterna om RUT-avdraget nämns som nära i förbigående att den ojämsställda fördelningen i hemmen förklaras utifrån könsnormer och traditioner, men ingenstans problematiseras detta strukturella faktum. I en motion hänvisas till en undersökning som visar att ”(...) svenskarna städar minst i EU” och att i ”(...) vart tredje hushåll grälar man t.o.m. om oredan”. Följden blir enligt motionärerna att ”(...) män inte städar mer och att kvinnorna städar mindre” (Motion 2004/05: Sk374). Hur konsekvensen av bråk om det ostädade hemmet kan resultera i att männen inte kommer städa mer förklaras dock inte av författarna till motionen. Problemet reduceras till ”städningen” som sådan och formuleringarna befäster den redan könsliga uppdelningen. Den analys som görs baseras på individens och familjens valmöjligheter och hur ekonomiska incitament till stor del är drivkraften till att kvinnor lönearbetar i lägre utsträckning och därmed arbetar mer i hushållen (Prop. 2011/12: 1, Bilaga 3, s. 13).

Freedman skriver att det obetalda hushållsarbetet är sprunget ur ett patriarkalt system inom vilket mannen exploaterar kvinnan och där han själv gynnas av den strukturen (2003: 79). Detta system tycks präglade också RUT-förespråkarnas tankemönster i det att mannen tycks snarast vara osynlig i frågan. Hushållsnära tjänster är en policy i stort riktad mot kvinnor och där jämställdhet görs till en kvinnofråga.

En annan intressant vinkel som framkommer i det studerade materialet är hur RUT-avdragets ”manliga” motsvarighet, ROT-avdraget diskuteras. Detta avdrag infördes redan 1993 och hade framförallt ett konjunkturfrämjande syfte där sysselsättning inom bygg- och reparationssektorn skulle främjas (Nyberg 2013: 67). RUT-avdraget var på många sätt konstruerat utifrån liknande principer som ROT-avdraget – att frångå så kallad neutral beskattning och befria vissa typer av tjänster från skatt för att därmed utöka tjänstesektorn – men var i sitt ursprungliga förslag också tänkt att gynna kvinnors arbetsmarknadsdeltagande och därmed också ökad jämställdhet (Pålsson & Norrman 1994: 107).

Ett vanligt förekommande argument bland förespråkare för en skattereduktion av hushållstjänster var hur ROT-avdraget, som framförallt utnyttjades inom mansdominerande branscher, inte blev kritiserat och kategoriserat som ett ”drängavdrag” på motsvarande sätt som RUT-avdraget blev ”pigavdrag”. I kammardebatten i riksdagen frågade en riksdagsledamot retoriskt:

Det är naturligtvis en intressant frågeställning hur man får män att bidra mer. Men varför kom aldrig den här diskussionen upp när det gällde till exempel rotavdraget, där man ser att männen i större utsträckning tar ansvar för reparations- och underhållsarbete i till exempel hem och hus? Där fanns det aldrig en könsdebatt eller perspektivet att det på något sätt skulle vara snedfördelat och hur vi skulle kunna få kvinnor att i större utsträckning bygga altaner eller renovera hus. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 49)

Denna invändning mot hur olikartat RUT- och ROT-avdragen behandlats är ur jämställdhetssynpunkt intressant. Det ligger naturligtvis vid handen att jämföra dessa två reformer och debatten som fördes. Varför ROT-avdraget aldrig blev föremål för kontroverser beror just på den manliga dominansen inom de hantverksyrken som ROT-avdrag var giltiga för. Mäns arbete ses som norm och behöver inte ifrågasättas på samma sätt som det arbete vilket utförs av kvinnor. Trots att yrken inom bygg- och reparationssektorn inte kan sägas ligga inom samhällets norm för de högst kvalificerade arbetena, finns ändå en föreställning om att viss kompetens och vissa färdigheter krävs för ett sådant yrke. Exempelvis finns inom ramen för gymnasieskolans yrkesprogram en utbildning inom denna sektor, någon motsvarighet till det för utbildning inom hushållsbranschen finns inte på samma sätt. Att det finns en maktrelation mellan de som utför städarbete och de som utför hantverksarbete bortses alltså från i argumenten liknande det i ovanstående citat. Det obetalda såväl som det betalda hushållsarbetet är konstruerat i ljuset av ett patriarkalt genuskontrakt mellan kvinna och män och mellan användare och utförare (Andersen 2000: 161). Det finns helt enkelt en komplex historisk och kulturell skillnad mellan ”ROT-arbete” och ”RUT-arbete” som är viktig att ta i beaktande.

Mannen som subjektsposition i RUT-avdragets diskurs är framställd som relativt osynlig. Den grundläggande strukturen kring varför det i hushållet råder en ojämn arbetsfördelning diskuteras mycket sparsamt i det studerade materialet och grundas i en gängse och traditionell uppfattning om mannens och kvinnans roller inom ramen för hushållet.

6.5 Det nyliberala jämställdhetsprojektet och arbete framför allt

De som jobbar inom servicetjänsterna blir vinnare. De som använder tjänsterna blir vinnare. Också staten blir vinnare eftersom skatteavdraget genererar in mer pengar än som ges ut. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 56)

För RUT-avdragets förespråkare fanns många fördelar med att införa en skattereduktion. Det var inte bara på individ- och familjenivå som det fanns många fördelar att hämta, hela samhället skulle dra stora vinster av reformen.

Detta avsnitt bygger på hur diskursen kring RUT-avdraget berör ideologiska och idémässiga konstruktioner samt hur dessa genomsyrat de föreställningar om

skattereduktion. Annorlunda uttryckt, avsnittet ska synliggöra vilka ideologiskt präglade tankemönster som utgör kärnan av förslaget och hur dessa kan förstås ur ett intersektionellt perspektiv. Det har tidigare nämnts att utgångspunkten för min uppsats är att det i svensk välfärdspolitik finns nyliberala drag och tanken i avsnittet är att söka se hur dessa kommer till uttryck i materialet. Tanken är således att undersöka vilka subjekspositioner som görs möjliga när hur RUT-avdraget konstrueras i en nyliberal kontext.

Den grundläggande föreställningen om ekonomisk jämställdhet ligger i arbetets betydelse. I en av de studerade bilagorna från budgetspropositionerna anges:

Det är viktigt att den ekonomiska politiken har ett jämställdhetsperspektiv. Arbeta måste löna sig för såväl kvinnor som män. (Prop. 2009/10: 1 Bilaga 5, s. 23)

För att uppnå jämställdhet ligger således en föreställning att arbetet är en viktig faktor, och att detta i sammanhanget också ska vara lönsamt. Det finns i citatet ovan en uppfattning om att ekonomiska drivkrafter är avgörande för främjandet av jämställdhet mellan kvinnor och män. Denna utgångspunkt präglar i mångt och mycket också på sätt det vilket RUT-avdraget ska gynna jämställdheten – utifrån ekonomiska incitament som påverkar hur män och kvinnor gör olika individuella val.

Naturligtvis kan det ifrågasättas hur ökade möjligheter för kvinnor på arbetsmarknaden skulle kunna vara negativt ur jämställdhetssynpunkt. Det har historiskt sett snarare varit förutsättningen för att den så kallade *male-breadwinner-model* genom olika välfärds- och familjepolitiska reformer kunnat ersättas med en tvåförsörjarmodell och där Sverige som inom välfärdsforskningen länge setts som en förebild för kvinnors möjligheter, något som också gett Sverige i flera sammanhang epitetet ”världens mest jämställda land” (Lofström 2002: 281-307, Naumann 2012: 167). Det intressanta i fallet med skattereduktion för hushållstjänster är på det sätt som arbete, marknad och jämställdhet kopplas samman. Framförallt framkommer i det studerade materialet en jämställdhetsdiskurs som sätter en stark tilltro till marknaden och det individuella valet när det kommer till att uppnå jämställdhet. I texterna framkommer dessa uttryck som att ”(...) marknadsproducerade hushållstjänster ökar individens möjligheter att arbeta med det individen är bäst på” (Prop. 2006/07:94, s. 35 Skattelättnader för hushållstjänster m.m.) och att RUT-avdraget kommer ge människor ”(...) möjlighet att välja mellan att arbeta mycket och köpa tjänster till hemmet eller arbeta mindre och göra hemarbetet själva” (Motion 2002/03: Sk402 Hushållsnära tjänster). Denna idealisering av hur individens fria val går hand i hand med ökad jämställdhet är ett intressant avsteg från den jämställdhetsdiskurs som tidigare var förknippad med Sverige som jämställdhetsförebild. Elin Peterson skriver hur nedskärningar i den svenska välfärdsstaten skapat en större efterfrågan av hushållstjänster och i politiken som skapas kring detta uppstår en diskurs där receptet på ökad jämställdhet innebär att marknaden presenteras som lösning (2013: 129, 133-134).

Att den ökade efterfrågan på hushållstjänster i allmänhet och införandet av RUT-avdraget i synnerhet skulle vara ett resultat av nyliberal politik kan dock

kritiseras för att vara paradoxal analys av nyliberalism. Ett statligt ingripande via skattesubventionering kan knappast sägas vara nyliberal politik, där utgångspunkten vilar på just en så fri marknad som möjligt där statens roll främst är till för att skapa institutionella förutsättningar för den öppna och fria marknaden (Larner 2000: 7, Jansson 2010: 15). Men nyliberalism kan också analyseras som mer än en renodlad ideologi för politikens utformning, utan också som en form av diskursiv styrning av stat, institutioner och individer. Denna styrning kan förstås som en form av en ny hegemonisk diskurs inom vilken hela samhällens beståndsdelar ska anta formen av nyliberala koncept som entreprenörskap, individualism och konkurrens. Individen framställs som aktiv och stark och med god förmåga att fatta rationella beslut (Larner 2000: 13).

I RUT-avdragets förslag illustreras denna individualistiska uppfattning som att marknaden är en vidöppen dörr vilken individen bara kan kasta sig igenom och ta för sig av lönearbetet. Att det skulle finnas könsliga och rasifierade strukturer som hindrar vissa individer verkar bortses från:

Istället för att utföra hemarbetet själv köper individen tjänsten och använder den frigjorda tiden till att öka antalet timmar på marknaden. (Prop. 2006/07: 94, s. 35 Skattelättnader för hushållstjänster m.m.)

Införandet av en skattereduktion för hushållstjänster kan också sägas ligga inom ramen för den av borgerliga regeringen instiftade konceptet ”arbetslinjen” (se även avsnitt 6.1). RUT-avdraget kan sägas vara ett träffande exempel på en policy som faller under arbetslinjens principer. En reform som i mångt och mycket faller under jämställdhetspolitik har som främsta mål att skapa arbetstillfällen som i sin tur ska främja jämställdhet. Genom citatet nedan ser förespråkarna för RUT-avdraget marknaden som en vision för ökad jämställdhet:

För mig är det obegripligt att man kan kalla en reform som leder till ett större utbud av arbetsgivare, ökad efterfrågan, högre löner och fler kvinnliga företagare för hot, orättvisa, kvinnofälla eller hur man nu väljer att beskriva förslaget. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 95)

Denna uppräknings av alla fördelar med ett införande av skattereduktion för hushållstjänster kan ur intersektionellt hänseende ses som bristfällig. Återigen finns ingen problematisering kring vilka individerna bakom ”arbetsgivarna” eller de ”kvinnliga företagarna” är och på vilket sätt maktrelationer dem emellan kan innebära att jämställdhet blir gynnsamt för några men inte för andra. Att företagen som skulle startas som resultat av RUT-avdraget skulle ägas av kvinnor, säger också något intressant om hur utförarna av hushållstjänster konstrueras. Det viktiga i ljuset av arbetslinjens politik är dock istället just lönearbete. I kammardebatten i riksdagen fastläs helt enkelt:

Jag tycker det är väldigt konstigt att man i socialdemokratisk retorik inte ställer upp för arbetslinjen. Det alltid är fint kunna tjäna pengar [*sic*]. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 69)

Oavsett på vilket sätt arbetet utförs och vem som profiterar på detta arbete och vem som osynliggörs av arbete kan nära på tolkas som oväsentligt utifrån citatet

ovan. RUT-avdraget ”hävdar arbetslinjen” som riksdagsledamoten Gunnar Andrén (fp) uttalade i samma anförande som det citerade. Genom detta hävdande befästs dock de subjekspositioner som analyserats i tidigare avsnitt. Att det alltid är ”fint att tjäna pengar” osynliggör och bortser från att RUT-avdragets diskurs vilar på en ordning där den ojämslällda fördelningen i hushållet inte kommer att förändras och där intersektionella maktförhållanden mellan användare och utförare reproduceras (de los Reyes och Mulinari 2005: 110).

I förslagen till RUT-avdraget förekom också argument som sökte framställa fråga om hushållstjänster som mindre kontroversiellt. I en motion jämfördes olika länders system för hushållstjänster vilket sammanfattades med att ”både socialistiska och icke-socialistiska regeringar har förbättrat systemen. (Motion 2004/05: Sk292 Hushållsnära tjänster). Frågan om marknadsproducerade hushållstjänster framställdes här som ett förslag utan ideologisk botten när man hänvisade till andra länder genom att exemplifiera hur dessa stater skattereducerade hushållstjänster fungerar. Att både höger- och vänsterregeringar i Frankrike varit förespråkare till subvention av hushållstjänster, vilket är vad som hänvisas till i citatet ovan, kan tolkas som att motionskrivarna försöker normalisera och avpolitiserat frågan. De pekar också på hur det i andra länder rått ”politisk enighet” i frågan och att hushållstjänster där betraktats som ”vilket arbete som helst” (Motion 2004/05: Sk292 Hushållsnära tjänster). Genom denna avpolitisering av frågan, där argumenten i stort reduceras till att handla om hur hushållen på rationella grunder ska få ekonomiska incitament att öka jämställdheten och minska svartarbete, bidrar till diskursen för vilka värden denna typ av jämställdhet ska främja. Denna ”avideologisering” skulle kunna förstås, för att tala med Rönnblom (2011), som ett resultat av hur nyliberala styrningsmentaliteter kommit att ersätta den av Blomberg och Niskanen (2013) beskrivna jämlikhetsideologin. Många forskare (de los Reyes & Mulinari 2005, Platzer 2007, Rönnblom 2011, Peterson 2013 m.fl.) drar slutsatsen att jämställdhetspolitiken är präglad av ekonomism och marknadsinflytande och att RUT-avdraget som jämställdhetsreform också kan förstås inom denna förklaringsmodell är inte så överraskande. Intressant är dock se att hur dessa idéer och tankar formulerades inför införandet av RUT-avdraget. I propositionen konstateras exempelvis:

Det ger en ökad frihet. Frihet är ett ord som borde användas mycket oftare. Det ger större frihet för människor att forma tillvaron som man själv vill. Man kan själv bestämma om man vill arbeta lite mer och köpa hjälp i hemmet eller om man vill arbeta lite mindre och inte köpa hjälp i hemmet. Idag finns den valmöjligheten inte för särskilt många. (Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anf. 90)

RUT-avdraget kan således i sin mest filosofiska form ses som ett uttryck för frihet. Detta klassiskt liberala begrepp och hur det tolkas inom ramen för skattereduktion för hushållstjänster kan sägas sammanfatta hur diskursen för RUT-avdraget konstruerats genom nyliberala principer. Friheten att kunna bestämma över sin egen situation är en grundläggande rättighet. Diskursen kring RUT-avdraget är dock konstruerade som befästade av traditionella normer vilka vilar på stereotypa förställningar om klass, kön och etnicitet, och som när den kommer till uttryck i människors vardag reproducera en skev frihet.

7 Jämställdhet i välfärdsstaten – avslutande reflektioner

Denna uppsats har utgått från en frågeställning som tangerar feministiska teorier och diskursiva konstruktioner av kön, klass och etnicitet. Syftet med studien har inte varit att söka besvara huruvida reformen om en skattereduktion för hushållsnära tjänster varit en ”lyckad” sådan i avseende på ekonomiska resultat och effekter. Snarare har syftet varit att urskönja vilka intersektionella konstruktioner som ligger till grund för en av de reformer i Sverige som i jämställdhetssammanhang fått mycket uppmärksamhet ända sedan idén föddes 1993 till dess införande 2007 och även efter dess ikraftträdande har RUT-avdraget varit en aktuell fråga.

Hushållstjänster som marknadslösning har varit en långvarig omdebatterad stötesten i svensk välfärds- och jämställdhetspolitik. Jämställdhetsaspekten har varit ständigt närvarande och frågan kan strikt betraktas som ett problem sprunget ur den ojämna fördelningen av det oavlönade hushållsarbetet mellan kvinnor och män. Hushållstjänster är dock mer komplext än så. Genom de subjekspositioner som min analys legat till grund har jag kunnat visa hur den tänkta ökade jämställdheten gynnar en viss grupp av kvinnor och riskerar missgynna andra grupper. Reformen om skattereduktion för hushållstjänster tycks ur ett intersektionellt perspektiv segmentera och bibehålla traditionella könsmonster, framförallt vad gäller arbetsfördelningen i hushållen. Att det finns en grundläggande problematik i den ojämställda fördelningen av det obetalda hushållsarbetet lyfts visserligen fram, men lösningen på vad som synes vara ett strukturellt problem, sätts snarare på individen själv. Ansvar för hushållsarbetet har traditionellt legat hos kvinnan. Detta bekräfts genom reformen, eftersom det blir kvinnan som erbjuds lösningen på problemet genom uppmaningen ”skaffa städhjälp så kan tiden läggas på lönearbete”. Detta kan också påvisas genom statistik som visar att 60 % av de som använde sig av skattereduktionen 2010 var kvinnor (Skatteverket 2011:1). Att ansvara för att hushållsarbetet blir utfört ligger trots införandet av RUT-reformen på kvinnan.

RUT-avdraget kan också förstås som ett skifte gällande synen på kvinnan. I ett individualiserat tidevarv blir självförverkligande och möjlighet att ”verka på lika villkor som män” idéer som präglar jämställdhetsreformer. I ett försök att gå ifrån traditionella könsmonster där kvinnor tvingas arbeta deltid och därtill stå för lejonparten av hushållsarbetet genom att enkelt tillhandahålla hushållstjänster, konstrueras andra och möjligtvis nya bilder och strukturer.

Den intersektionella teorins tillämpning har gett ett perspektiv på hur RUT-avdragets diskursiva konstruktion ser ut. I den analysen ligger dock flera förbehåll som man som uttolkare av materialet bör vara ödmjuk och reflexiv inför. Flera av de forskare som tidigare skrivit om RUT-avdraget påpekar hur den utförande individen inom hushållssektorn blivit ignorerad och marginaliserad. Ur den maktsynkvinkel som det intersektionella perspektivet erbjuder, är det därmed intressant att notera hur jag i min egen analys på ett sätt också tillskrivit en grupp vars positioner jag inte delar vissa egenskaper. I skrivningarna om ”Maria” och ”kvinnan från Rosengård” kan kritikern hävda att jag genom att uttala dem som svaga och tillhörande en grupp också reproducerar samma diskurs där de av mig uttalade ojämlika maktrelationerna består. Att gå efter annan betona hur ojämlik relationen mellan den starka karriärkvinnan och den svaga städerskan befäster också en stereotyp bild. ”Maria” som i analysen får stå som exempel för subjektspositionen ”den tacksamma städerskan”, hade utan de intersektionella glasögonen framstått som det framgångsrika beviset på RUT-avdragets vinnare. I synliggörandet av en viss diskurs finns risken att föreställningen kring denna ytterligare förstärks. För subjektspositionen ”den tacksamma städerskan” kan min analys snarare visa på att individerna inom gruppen bör se sin position som svagare och denna roll blir omöjlig att ta sig ur.

Denna kritik är vanlig vid tillämpning av feministiska teorier. Att tillskriva en på olika sätt förtryckt grupp en viss position kan begränsa gruppens möjlighet att bli definierade som något annat. Det är den förtryckta gruppens som innehar problemformuleringsprivilegiet i sådana sammanhang. Samtidigt är det viktigt att påpeka diskursanalysens uppgift är att ge ljus åt strukturer som avspeglar normer, värderingar och traditioner som för många ses som för givet tagna utan att de ifrågasätts. Diskursanalysen gör inte anspråk på att presentera en objektiv sanning utan ska förstås som en tolkning vilken inte är beständig eller omöjlig att omvärdera. Därför är det viktigt att djupgående studera ett material för att på så sätt synliggöra en diskurs, omvärdera den och försöka skapa konkret förändring.

Uppfattningen om RUT-avdragets berättigade existens i Sverige idag har inte varit föremål för denna uppsats syfte. Det är ändå intressant att reflektera kring dess varande idag. Frågan om marknadsproducerade hushållstjänster har setts som problematiskt i en svensk jämställdhetskontext som länge ansågs vara en slags förebild i internationella sammanhang. Sju år efter dess ikraftträdande kan det dock hävdas att RUT-avdraget vunnit viss legitimitet. Det blev inte som många beförde enbart personer med de högsta inkomsterna som kommit att nyttja avdraget. Framförallt återfinns användare av RUT-avdraget bland personer över 65 år (Skatteverket Rapport 2011: 1). På ett sätt är reformen verkligen en triumf för de förespråkare som argumenterade för just detta. Den avlastade karriärkvinnan kanske inte blev så mycket hjälpt i karriären just på grund av RUT-avdraget – det är naturligtvis mycket svårt att mäta – men den stigmatiserade bilden av att anlita städhjälp kan nog hävdas ha minskat. Samtidigt kan sägas att konstruktionen av ”den tacksamma städerskan” till viss del lever vidare. I mitt studerade material tecknades hon som den otrygga och fattiga, ofta ekvivalerad med epitet som invandrarkvinna och RUT-avdraget som en

språngbräda mot integration. Denna föreställda bild bekräftas också av forskare inom området, framförallt Anna Gavanas som lyft problematiken med hur marknadsproducerade hushållstjänster kommit att bli en fråga om globalisering och migration. Den utförande kvinnan låg inte inom ramen för den jämställdhet RUT-avdraget var tänkt att främja när förslaget diskuterades och beslutades. Att maktförhållanden inom gruppen kvinnor inte i större utsträckning ifrågasatts varken då eller nu är en viktig reflektion att ta med.

Frågan är om Sverige genom RUT-avdraget går mot en mer jämställd utveckling eller ej. Ett svar på det implicerar naturligtvis en definition på begreppet jämställdhet. I en ganska förenklad mening där olika länders uppnådda jämställdhet jämförs med hjälp av kvantitativa mått, kan dock Sverige ses som mer jämställt än andra länder. När det specifikt gäller arbetsfördelning i hushållen är det naturligtvis möjligt att tillfråga män och kvinnor om deras respektive tidsanvändning, men det är mer intressant att undersöka vad dessa skillnader beror på, och i händelse av en förändring – vad som har orsakat denna. Löfström skriver att den så kallade tvåförsörjarmodellen ”... där kvinnor och män tar ett jämställt ansvar – praktiskt, ekonomisk och emotionellt – för hushållet och dess medlemmar” är den inriktning som i dagens Sverige ska försöka förverkligas (2002: 307). Det är naturligtvis en god utgångspunkt. Ett sådant mål kan dock förstås som att förändringen kommer ske på individ- och familjenivå, möjligtvis med hjälp av politiska reformer som skapar förutsättningar för detta. En aspekt som bör diskuteras i det sammanhanget är om RUT-avdraget i detta avseende främjar jämställdhet på en mer strukturell, samhällelig nivå.

Denna fråga har också varit en av feminismens stötestenar – det dialektiska förhållandet mellan det privata kontra det offentliga. En marknad för hushållstjänster flyter i gränslandet mellan just dessa båda sfärer, och lyfter en problematik som möjligtvis kan förklara den över tjugo år långa debatten kring skattereducerade hushållstjänsters existens och berättigande. För vem främjas jämställdheten när traditionellt ”kvinnliga” hushållssysslor med stor sannolikhet ersätts av en annan kvinna? Vilka kvinnor och män ges mer ekonomisk självständighet och omfördelning av tid från obetalt till betalt hushållsarbete? Dessa frågor tangerar RUT-avdragets jämställdhetseffekter – något som jag med stort intresse skulle läsa en studie om – och huruvida en skattereduktion för hushållstjänster i Sverige varit en dålig, önskad eller icke nödvändig reform. Det har dock inte varit syftet med denna uppsats att försöka besvara. Vad som dock är problematiskt och som jag i dessa slutord vill betona, är hur de offentliga texter som föranledde lagen vilar på en traditionellt stereotyp bild av män och kvinnor, där också konstruktioner kring klass och etnicitet bygger på rasifierade grunder. Det är en politisk diskurs som ger uttryck för hur olika grupper av kvinnor framställs gentemot varandra. Det är också en diskurs där mannen och hans roll i hushållet varit tämligen osynlig. Politiken bakom RUT-avdraget fokuserar på arbetet som lösning på ojämställdhet och utanförskap. Det är en politik som förvisso erkänner könliga strukturer, men som i sin konstituerande diskurs befäster och cementerar en bild av en i intersektionell mening ojämställd politik i välfärdsstaten Sverige.

8 Executive summary

Welfare policy and gender equality policy are closely related to each other. The welfare state structure and function are established by ideas about gender as constructed and reproduced by what the welfare state should achieve. As one of the welfare state normative purposes is to minimize gender inequalities, the promoting of gender equality therefore becomes an essential problem to combat.

The transformation of the welfare state towards a more marked influenced and – according to a number of researchers – a welfare state policy built upon neo-liberal principals may also change the policy on gender equality. Since Sweden for a long time has been internationally recognized as a state where gender equality has been viewed as successful and prioritized, it would be of interest to examine how this transition is reflected in Swedish policy reforms on gender equality. What ideas, beliefs and constructions about gender equality are expressed in these reforms and how can they be understood?

The aim of this Master's thesis based on the short introduction above is to examine how the discourse on gender equality in Sweden is viewed in this era of neo-liberal ideas and influences. The empirical focus of the thesis is the policy behind the 2007 implemented law allowing tax deduction for domestic services in private households (in Swedish typically known as RUT-avdrag where the acronym stands for “rengöring”, “underhåll” and “tvätt”, i.e. cleaning, maintenance and laundry). The imbalance between the paid work and the unpaid domestic work has for a long time been one of the most important struggles for the feminist movement. The more specific aim of the thesis is thereby to examine how the constructions of gender are formulated in the political proposals and other political statements concerning the tax deduction for domestic services and what kind of gender discourse these constructions create. Drawn from this, the thesis will seek to answer the following two questions:

How are gender equality in terms of gender, class and ethnicity constructed and categorized in the political proposals and statements that handled the issue on tax deduction for domestic services in private households?

How can these constructions be seen as a result of neo-liberal influences on welfare and gender equality policy?

The theoretical as well as the methodological framework used in the thesis fall under a social constructivism approach which builds on the assumption that our

knowledge of the world is based on historical, cultural and social shaped norms, values, structures and dichotomies that are constantly changing.

The theoretical framework for the thesis is the feminist approach known as intersectionality. The theory stems from a critique on former feminist theories which one meant failed in explaining and analyzing the power relations and structures within the group of women. The intersectional perspective offers a more in-depth understanding of how complex unequal power structures have an impact in and among different groups. Power relations are created through a complex net of social categories, such as gender, class and ethnicity.

The intersectional theory is a useful theoretical framework for this thesis, primarily because of the issue of tax deduction on domestic services touches these categories and allows for an analysis where power structures that might be taken for granted will be revealed and made visible.

The method used for the thesis is discourse analysis. Discourse analysis is briefly explained a tool for examining how language constitute the humans understanding of the world and how the language in its constituting role makes some structures and norms visible while other structures and norms will be ignored.

In order to fulfill the aims of the thesis – to examine the discursive constructions of gender equality in the political proposals regarding the tax deduction on domestic services – the concept of subject positions is used. The subject position can be understood as a tool that identifies the specific subject of interest in the analysis. The subject will be identified through the way it creates its content.

The discursive approach will furthermore bring about a critical standpoint to the analysis. The subject positions revealed will be problematized and the analysis is therefore to be seen as a critical way to examine how the government's gender equality discourse holds a traditional view on gender, class and ethnicity regarding this issue.

There are four subjects position identified in the analysis. They are defined as “the relieved career woman”, “the grateful house cleaner”, “the invisible man” and the “neo-liberal influence”. These four positions show that the political discourse regarding the tax deduction on domestic services rests on traditional gender roles, where the man's responsibility for the household work basically are ignored. The subject positions also show how unequal power relation between the contemplated user of the tax deduction and the performer of the domestic services are constructed in a way that unequal power relations between those two positions will be consolidated. Finally, the analysis also show how neo-liberal principles are influencing the gender equality policy by stressing concepts as individualization, the free market, competition and entrepreneurialism.

9 Referenser

9.1 Böcker och vetenskapliga artiklar

Andersen, Bridget (2000). *Doing the Dirty Work: The Global Politics of Domestic Labour*, London: Zed Books

Andersson-Skog, Lena (2007). In the Shadow of the Swedish Welfare State: Women and the Service Sector, *Business History Review*, Vol. 81, No. 3, s. 451-470

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur

Blomberg, Eva, & Niskanen, Kirsti (red.), (2013). *Arbete och jämställdhet. Förändringar under femtio år*, Stockholm: SNS Förlag

Blomqvist, Paula, & Rothstein, Bo (2000). *Välfärdsstatens nya ansikte. Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Stockholm: Agora

Boloni, Giuliano & Natali, David (2012). *The Politics of the New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press

Boréus, Kristina (1994). *Högervåg: nyliberalism och kampen om språket i svensk debatt 1969-1989*, Stockholm: Tidens förlag

Bowman, John R. & Cole, Alyson M. (2009). Do Working Mothers Oppress Other Women? The Swedish "Maid Debate" and the Welfare State Politics of Gender Equality, *Journal of Women in Culture and Society*, Vol. 35, No. 1, s. 157-184

Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.) (2007). *Diskursanalys i praktiken*, Malmö: Liber

Eduards, Maud (2002). *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Malmö: Liber

Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity

Esping-Andersen, Gøsta (2002). *Why We Need a New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press

Freedman, Jane (2003). *Feminism – en introduktion*, Malmö: Liber

Gavanas, Anna, (2010). *Who Cleans the Welfare State? Migration, Informalization, Social Exclusion and Domestic Services in Stockholm*, Stockholm: Framtidsinstitutet

Gavanas, Anna & Calleman, Catharina (red.) (2013). *Rena hem på smutsiga villkor? Hushållstjänster, migration och globalisering*, Göteborg: Makadam

Jansson, Ulrika (2010). *Den paradoxalt nödvändiga kvinnan. Könsdiskurser i Svenskt Näringsliv – ett nyliberalt drama*, Karlstad: Karlstad Universitet

Larner, Wendy (2000). Neo-liberalism: Policy, Ideology, Governmentality, *Studies in Political Economy*, Vol. 63, s. 5-25

Lister, Ruth et al. (2007). *Gendering Citizenship in Western Europe. New Challenges for Citizenship Research in a Cross-National Context*, Bristol: The Policy Press

Kvist, Elin & Peterson, Elin (2010). What has Gender Equality Got to Do With it? An Analysis of Policy Debates on Domestic Services in the Welfare States of Spain and Sweden, *NORA. Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, Vol. 18, No. 3, s. 185-203

Naumann, Ingela (2012). Childcare Politics in the 'New' Welfare State - Class, Religion, and Gender in the Shaping of Political Agendas. I Bonoli, Giuliano & Natali, David (red.) *The Politics of the New Welfare State*, Oxford: Oxford University Press

Nyberg, Anita (2013). Hur gick det sen? Femtio år av sysselsättning och arbete. I Blomberg, Eva & Niskanen, Kirsti (red.), *Arbete och jämställdhet. Förändringar under femtio år*. Stockholm: SNS Förlag

Peterson, Elin (2013). Maid in Europe? Hushållsarbetare, jämställdhet och familjepolitik i Sverige och Spanien. I Gavanas, Anna & Calleman, Catharina (red.) *Rena hem på smutsiga villkor? Hushållstjänster, migration och globalisering*, Göteborg: Makadam

Platzer, Ellinor (2007). *Från folkhem till karriärhushåll. Den nya husliga arbetsdelningen*, Växjö: Växjö universitet

Pålsson, Anne-Marie & Norrman, Erik (1994) *Finns det en marknad för hemarbete?*, Stockholm: SNS Förlag

de los Reyes, Paulina (2002). Vem tar hand om barnen? Könsarbetsdelning och offentlig barnomsorg ur ett ekonomiskt-historiskt perspektiv. I Andersson-Skog, Lena & Krantz, Olle (red.), *Omvandlingens sekel – Perspektiv på ekonomi och samhälle i 1900-talets Sverige*, Lund: Studentlitteratur

de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet*, Malmö: Liber

de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (2002). Introduktion – Maktens (o)lika förklädnader. I de los Reyes, Paulina, Molina, Irene, Mulinari, Diana (red.) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: en festskrift till Wuokko Knocke*, Stockholm: Bokförlaget Atlas

Rönblom, Malin (2011). Vad är problemet? Konstruktioner av jämställdhet i svensk politik, *Tidskrift för genusvetenskap*, No. 2-3, s. 35-55

Rönblom, Malin & Eduards, Maud (2008). *Genusperspektiv på statsvetenskap*, Stockholm: Höskoleverket

Sainsbury, Diane (1996). *Gender, Equality and Welfare States*, Cambridge: Cambridge University Press

Sainsbury, Diane (1999). *Gender and Welfare State Regimes*, Oxford: Oxford University Press

Schierup, Carl-Ulrik (2002). Vart tog den sociala dimensionen vägen? Medborgarskap, multikulturalism och social exkludering. I de los Reyes, Paulina, Molina, Irene, Mulinari, Diana (red.) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige: en festskrift till Wuokko Knocke*, Stockholm: Bokförlaget Atlas

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*, Lund: Studentlitteratur

9.2 Offentligt tryck

Motion 2000/01: Sk382 *Skattereducering för hushållsnära tjänster*, Kent Olsson & Elisabeth Nyström (M)

Motion 2002/03: Sk402, *Hushållsnära tjänster*, Anne-Marie Pålsson (M), Anna Grönlund (FP), Per Landgren (KD), Roger Tiefensee (C)

Motion 2003/04: Sk426, *Avdrag för hushållsnära tjänster samt för reparation, om- och tillbyggnad*, Birgitta Carlsson & Annika Qarlsson (C)

Motion 2004/05: Sk237, *Hushållstjänster*, Lena Adelsohn Liljeroth & Anne Marie Brodén (M)

Motion 2004/05: Sk292, *Hushållsnära tjänster*, Christina Husmark Persson & Inger René (M)

Motion 2004/05: Sk300, *Hushållsnära tjänster*, Linnéa Darell & Liselott Hagberg (FP)

Motion 2004/05: Sk333, *Skattereducering för hushållsnära tjänster*, Björn Hamilton & Elizabeth Nyström (M)

Motion 2004/05: Sk374, *Avdrag för hemtjänster*, Annika Qarlsson & Birgitta Carlsson (C)

Motion 2004/05: Sk408, *Hushållsnära tjänster*, Anne-Marie Pålsson (M), Anna Grönlund Krantz (FP), Per Landgren (KD), Jörgen Johansson (C)

Motion 2005/06: Sk232, *Sänkt skatt på hushållsnära tjänster*, Tobias Billström & Peter Danielsson (M)

Motion 2005/06: Sk274, *Skatteavdrag för hushållsnära tjänster*, Hillevi Engström (M)

Motion 2005/06: Sk369, *Skatteavdrag för hushållsnära tjänster*, Anne-Marie Pålsson (M)

Motion 2007/08: N395, *Fler kvinnliga företagare*, Margareta Cederfelt (M)

Proposition 2006/07:1 *Fördelningen av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*, Bilaga 4, Stockholm, Finansdepartementet

Proposition 2007/08:1 *Fördelningen av ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*, Bilaga 4, Stockholm, Finansdepartementet

Proposition 2008/09:1 *Ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män*, Bilaga 5, Stockholm, Finansdepartementet

Proposition 2010/11:1 *Ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män*, Bilaga 3, Stockholm, Finansdepartementet

Proposition 2011/12:1 *Ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män*, Bilaga 3, Stockholm, Finansdepartementet

Proposition 2012/13:1 *Ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män*, Bilaga 4, Stockholm, Finansdepartementet

Proposition 2006/07: 94, *Skattelättnader för hushållstjänster m.m.*, Stockholm, Finansdepartementet

Riksdagens protokoll 2006/07: 116, 9 §, Anförande 39-108, *Skattelättnader för hushållstjänster, m.m.*

Regeringens skrivelse 2011/12: 3, *Jämställdhetspolitikens inriktning 2011-2014*, Stockholm, Utbildningsdepartementet

Regeringens skrivelse 2011/12: 174, *Slutredovisning av regeringens särskilda jämställdhetsåtgärder 2007-2010*, Stockholm, Utbildningsdepartementet

Skatteverket, Rapport 2011: 1, *Om RUT och ROT och VITT och SVART*, Stockholm

<http://www.skatteverket.se/download/18.71004e4c133e23bf6db8000109148/1348040782292/rapport201101.pdf> (Hämtad 2013-04-27)

9.3 Övriga artiklar och rapporter

World Economic Forum (2012). *The Global Gender Gap Report*, [Elektronisk resurs] http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf (Hämtad 2013-05-05)

9.4 Media

Filosofiska rummet (2011). *Meningen med arbetet*, [radioprogram], Sveriges Radio P1, 2011-12-11